

I.

(Slutningen angaaende de extraordinaire Professorer).

De extraordinaire Professorers Gager vare imidlertid fra ovenmeldte Kars Begyndelse tilbageholdte i den Kongel. Kasse, og bleve dem først udbetalte i August Maaned, efterat Cancelliet havde ladet sig ved Consistorium underrette, hvormegent enhver havde tilgode. Og saaledes stod denne Sag hen indtil Slutningen af Aaret 1792. Imidlertid var den udfordrende Sum ved nogle med disse Ertragager skeete Forandringer noget formindsket. Consistorium erholdt derpaa atter H. D. Patronens Tilskrift af 21 Decbr. 1792, som følger:

P. M. "Tiden nærmer sig, da de ved sidste Fundats ansatte overordentlige Professorers Lønninger ikke mere blive udbetalte af Finantscollegiet. Consistorium indseer vist ligesom jeg, at Nørfærdigheden forbyder, at disse Lærere lide uforskyldt Skaar i deres Rettigheder, eller Tab i deres Indkomster, og at Universitetet ei heller kan undvære dem. Den eneste som maaskee ei var saa uundværlig, den overordentlige Professor i Mathematiken, har ikke desto mindre Ret at paastaae alle de Fordesels Nydelse, han nu besidder, indtil han med eget Samtykke kan blive ansat paa et andet Sted.

Den Summa som da i alt udfodres til at betride disse Læreres Gager, udgjør 17 eller 1800 Rdlr. Den afdøde Prof. Sneedorffs Gage er heri medberegnet, da jeg troer det nødvendigt, at hans Plads igjen besettes.

Universitetet skal for Fremtiden tilveiebringe denne Sum af sine egne Midler. Jeg maa da udbede mig Esterretning fra Consistorium, om og hvilke Udveie det har fundet til denne Udgifts Beskrivelse".

Christiansborg den 21 December 1792.

Friderik Christian,

Derpaa svarede Consistorium ved Skrivelse af 22 Jan. 1793 og vedlagde sin Erklæring til Cancelliet af 21 Junii 1791:

P. M. "Da det har behaget Deres Højsynsfulde Durchlaughtighed at forlange Esterretning fra Consistorium, om og hvilke Udveie det har fundet til de ved sidste Fundats ansatte overordentlige Professorers Lønninger, maae Consistorium til eneste muelige Oplysning i den Henseende, give sig den Frihed herved underdanigst at tilstille Dem sammes forhen til Cancelliet indgivne Erklæring desangaaende, hvorhos man beder om Tilladelse underdanigst at andrage: at Universitetet har siden den Tid mistet sin Lærer i Naturhistorien, uden deri endnu at have erholdt

nogen anden, ligesom ogsaa efter hvad man erfarer, den hidtil af Hans Majestæt extraordinaire lønede Lector Chemiæ, skal være andesteds befordret. — Dette foranlediger Consistorium nu til, da bemeldte Videnskabers Lærestole ved Universitetet vel endog maae ansees for mere nødvendige end nogen af de andre extraordinære Professurer, (ifald hine ikke skulde kunde forhaabes ved Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Understøttelse igien at blive besatte) at ansee det som en Nødvendighed at udbede sig de i bemeldte Erklæring omtalte 150 Rdlr. af Studii-Skatten, til nødvendig Anvendelse forbeholdne til at kunne lønne en Tilsynsmand ved Universitetets betydelige Naturalie-Cabinet, hvilken, naar Hans Kongelige Majestæt allernaadigst vilde tillade det, kunde indtil videre besørge Forelæsningerne overeenstemmende med Consistorii Forestilling i Anledning af det naturforskende Selskabs Ansøgning”.

Kjøbenhavn den 21 Januarii 1793.

N. C. Kall.

Wöldike.

H. D. indlod derpaa Sagen til den til Universitetets og de lærde Skolers Forbedring nedsatte Commission, og begierede sammes Tanker saavel over de af Consistorium giorte Forslage til den fornødne Sums Tilvejebringelse, som, ifald disse ikke skulde findes antagelige, om Commissionen maaskee kunde udfinde og opgive andre Udveie. Men da ogsaa Commissionen ingen Raad vidste, var intet tilovers, end at henflye

til Hs. Majestæt, og begiere Tilbagekaldelsen af den for Universitetet saa ugunstige Kongelige Resolution. Dette skeede ved følgende Forestilling af H. D., hvilken Høisamme først sendte til Consistorium, for at erholde dets Bestyrkelse paa hvad han havde andraget, især om Universitetets Kirker:

”Finants-Collegium har ved Forestilling af Januar 1791 udvirket den Kongel. Resolution, at de i Aaret 1788 ved Universitetets nye Fundats ansatte overordentlige Professorer efter 2 Aars Forløb skulde lønnes af Universitetets egen Fond. Denne Tid er nu udløben, og den Sum som den Gang under eet blev udbetalt til Universitetet, for deraf at udrede hine Lønninger i disse 2 Aar, faaer Ende næstkommende August eller September Maaned. Foranlediget deels ved de allerede ansatte overordentlige Professorers mundelige Andragende og Klager over deres uvisse Stilling ved Universitetet, deels ved den i Commissionen over Universitetet og de lærde Skoler tagne Beslutning, maae det være mig tilladt hermed at sætte denne Sag paa nye i Bevægelse, og at ombede Cancelliet at ville meddele det Kongel. Finants-Collegium denne min Skrivelse.

De paa Grund af den sidste Fundats nu ansatte overordentlige Professorer ere følgende: Professorerne Cold og Schlegel i Jurisprudencen, Prof. Gamborg i Philosophien, Prof. Wolff i Mathematiken, og Prof. Rahbeck i Æsthetiken iftedet for den i Fundatsen anordnede Professor i Philologien *).

*) At dette maae forstaaes om den i Fundatsen ommeldte overordentlige Professor i Philologien, følger af sig selv. Men Hans Durchl. Mening kan ikke være, at Professoren i Æsthetiken skulde ansees som denne overordentlige Professor i Philologien. Thi derom melder Hr. Prof. Rahbecks Bestalling intet. Meningen er ifkun: at iftedet for den overordentlige philologiske Professor, som er gaaet ud af Reglementet, er beskiftet

Ikke at tale om den Uretfærdighed, der vilde begaaes, dersom man paa Grund af en større Indfrankelse i Statens Udgifter, seaa disse Mand, hvis Kld og Fortjenester jeg kan bevidne, borttog deres Embeder uden Vederlag eller Pension, saa vil jeg kun her søge at bevise, at Universitetet ei heller kan undvære dem uden alt for betænkeligt Tab.

Der er kun to ordentlige Professorer i Jurisprudencen, hvoraf den ældste Conferentsraad Obelig for sin Alders og Skrøbeligheds Skyld er frietagen fra at holde Forelæsninger, og den anden General-Auditor Nørregaard er ved mangfoldige andre Embedesforretninger forhindret i at kunne opofre al sin Tid til Universitetet. Professor Eggers er udtrykkelig dispenseret fra at læse over den danske Ret. Ved de juridiske Examina maae desuden hver Gang tre Professorer være tilstæde, og hver af dem examinere. Naar jeg nu lægger til alt dette de juridiske Videnskaber's Mængde og Vidtløftighed, saa troer jeg det er tydeligt, hvormeget Universitetet trænger til at beholde de omtalte 2 overordentlige Lærere i Jurisprudencen.

Enhver som kender noget til et Universitets Natur og Fornødenheder, indseer letteligen, at saavel det filosofiske som og det historiske og statistiske Fag ikke kan nøyes med een Lærer. Dersom ogsaa disse Videnskaber's Omsfang var mindre, saa maatte der dog ansættes i det mindste 2 Lærere i hvert Fag, for at forebygge al Monopolisering, der er ligesaa skadelig i det

videnskabelige Nige for Kundskabens og Oplysningens Fremme, som i det daglige Liv for Industrie og Handel. Jeg maae derfor ikke allene ønske, at den overordentlige Prof. i Philosophien altid vedbliver, men og at den afdøde Sneedorffs Plads, den overordentlige Professur i Historie og Statistik, igjen besættes.

Den overordentlige Professor i Mathematiken holder jeg for mindre uundværlig; jeg troer ogsaa, at den dertil henlagte Løn kunde spares, saasnart den værdige Prof. Wolff paa en anden og ham fordeelagtig Maade kunde blive befordret.

Lector Chymix Mangor er nyelig bleven ansat som Lærer paa Kongsberg. Det er nødvendigt, siden Naturaliekabinettet ikke skal adskilles fra Universitetet, at der beskikkes En til at have Opsyn med denne betydelige Samling. Det var vel mueligt dertil at finde en Mand, som kunde paatage sig at holde tillige naturhistoriske og chymiske Forelæsninger, og paa den Maade kunde Mangors Plads igjen besættes. Til den dertil udfodrende Løn har Universitetet selv Udveie, og Consistorium samtykker i, at den eneste Sum som det har frie Raadighed til at disponere over, og som beløber til 150 Rdlr. aarlig, dertil maae anvendes. Disse 150 Rdlr. tages af Studii-Skatten og vare i forrige Tider bestemte en Deel, nemlig 100 Rdlr. til Løn for Biskoppens Vicarius, og 50 Rdlr. til Provsten paa Regentsen.

Hidindtil var der ingen Lærer i Æsthetiken paa 2 Kongerigers eneste Universitet (*). Det

en Prof. i det æsthetiske Fag, hvilket ellers, som ved de fleste tydske Universiteter, var i ostemmelde Sundats lagt under Professuret i den latinske Veltalenhed. Udgiv.

*) Jeg har allerede erindret, at det i Universitetets nye Foundation Cap. I. §. 6. er paalagt Professorerne i det græske og latinske Sprog, især den som tillige er Prof. Eloquentiæ, ogsaa at give Underviisning.

syntes mig at være en betydelig Mangel. Paa ethvert velordnet Universitet skulde der dog gives Leilighed ikke allene at lære de skønne Videnskaber's Theorie, men ogsaa at lære at kende og med Kundskab og Smag at bedømme vor egen og de fremmede Nationers skønne Litteratur. Skulde ikke overalt Philosophien over det Skønne i Begrebets hele Omfang ved Smagens Dannelse have en betydelig Indflydelse paa National-Culturens Fremme, paa Talenternes Udvikling og selv paa Moraliteten? Skulde jeg da ikke kunne haabe, at ogsaa Finants-Collegiet vil give mit Forslag at beskikke en Lærer i dette Fag sit Bifald? Men denne Lærer, Prof. Rahbeck, har hidindtil, foruden en meget usikker Indtægt, usikker, fordi dens Varighed beroer paa den gamle Conferentsraad Håbners Levetid, tient uden Løn. Turde jeg da ikke smigre mig med, at de 200 Rdlr. som Lector Wangor har nydt, maatte tillægges Prof. Rahbeck?

I alt vilde der altsaa behøves 2000 Rdlr. aarlig til disse overordentlige Professorers Lønninger, som fordeles iblant 6 Lærere paa følgende Maade:

Første overordentlige Professor Juris	400 Rdlr.
Anden	= = 300 =
Overordentlig Prof. i Philosophien	300 =
= = = i Hist. og Statistisk	400 =
= = = i Mathematisk	400 =
Prof. i Æsthetik	= = 200 =
	2000 Rdlr.

Naar man tager Hensyn deels til den Nytte, som stiftes ved disse Lærere, deels til deres Tal, saa synes den Udgift af 2000 Rdlr. dog meget ubetydelig.

Finants-Collegium har troet, at Universitetet paa en eller anden Maade selv kunde tilveiebringe denne Sum. Det maae være mig tilladt at modsigge denne Meening, der grunder sig paa en Feiltagelse, som ellers overalt er meget almindelig, men ikke desmindre en Feiltagelse. Man troer, at Universitetet er rigt. Vel har det betydelige Fonds, men disse's Anvendelser ere ved de Kongel. og andre Foundationer og Gavebreve nøie bestemte. Universitetets Fonds bestaae i saadanne, der ere henlagde til de ordentlige Professorers Lønning. Vel er det mueligt, at formedelst Fordegodssets Forbedring og anden Indretning, efter som de nuværende Lærere, hvilke

I de skønne Videnskaber og hvad til den gode Smag i Foredraget er henhørende. Mine Forelæsninger over Horats's Digtekunst vise, at jeg længe førend denne Fundats udkom, har lært her paa Universitetet de skønne Videnskaber's Theorie; ligesom jeg ogsaa idelig og saa ofte Lyshavende dertil have indfundet sig, har anført den studerende Ungdom til at skrive sit Modersmaal med Smag. Ved tødffe Universiteter ere egentlige Lærestole i Æsthetiken usadvainlige; næsten overalt ere de forbundne med Professuren enten i det græske og latinske Sprog, eller i Philosophien. Deskomere Hæe gjør det Hans Durchl. ude i Norden, hvor man urigtigen har troet, at de grundige Videnskaber kunde bedre trives end de skønne, at have oprettet en egen Lærestool for disse, og derved tillige viist sin Opmærksomhed for en Mand, hvis udmærkede Talenter havde opvakt ham hans Landsmands Agtelse, men som i lang Tid havde gaaet ig fornyet Publikum uden nogen offentlig Løn. Udgiv.

ikke kan tabe noget af deres Nødtigheder og dem lovede Fordele, afgaae, Universitetet med Tiden kan komme i Stand til selv at lønne alle dets Lærere ordentlige og overordentlige. Men indtil flere saadanne Vacancer indtræffe, vil det være umueligt.

Videre har Universitetet meget betydelige Fonds til Stipendier for fattige Studenterne. De af Privatfolk til dette Brug skienkede Summer kan vel her ikke komme i Betragtning. Der som og Opøsningen af det Spørgsmaal, om det er overhovedet en Regiering tilladt, at handle imod Bogstaven i gamle Foundationer, efter philosophiske Retssprincipier kunde falde tvetydig ud, saa vil dog enhver maatte indrømme, at Klogskab udfodrer, især i en uindskrænket monarkisk Stat, at ingen saadanne især pludselige og ved det offentlige Omdømme usforberedte Forandringer uden yderste trængende Nødvendighed foretages.

Der kan da her allene tales om Communitet, som er en Kongel. Stiftelse. Denne Stiftelse har i forrige Aaringer havt et Overskud af omtrent 3000 Rdlr. *). Men hvad dette Overskud angaaer, saa beraaber jeg mig først paa, hvad der i det i Noten ansførte Skrift er sagt pag. 10, og tillsøyer endnu følgende:

Commissionen som er nedsat over Universitetet og de lærde Skoler, dens nærmeste Hiemeed, og det, hvormed Reformen af det hele Opdragelsessvæsen maae begyndes, er Skolernes bedre Indretning. Men dertil behøves et Institut til Lærernes Dannelse, eller et philosophisk Se-

minarium. For ikke at besvære de Kongelige Finanser med de til dette Institut fornødne Udgifter, har man tænkt paa at sætte det i noie Forbindelse med Communitet, og af dets Overskud at bestride de aarlige Omkostninger. Da man hidindtil ikke har kunnet angive den Sum, som dertil behøvedes, saa har man opsat endnu den anbefalede Ventilation, Tillægget til Communitets-Stipendiet betræffende som en Gienstand, der hvor vigtig og billig den ogsaa er, da 4 Mk. om Ugen efter den nærværende Tids Priser er en heel utilstrækkelig Hielp, dog i Betragtning af den førstes lange større Vigtighed for det Almindelige, maae staae tilbage for hiint. Men naar efter hine Omkostningers Fradrag der bliver endnu noget af Overskudet tilbage, saa udfodrer Retfærdighed og Billighed, at først Alumnernes Stipendium forøges i det mindste til 1 Rdlr. om Ugen. Skulde der da endnu blive noget tilovers, saa kunde og turde dette anvendes til hine overordentlige Professorers Lønninger. Vilde Finants-Collegiet derimod forlange, at disse strax skulde udredes af hiint Overskud, saa maatte enten Seminariets Oprettelse og Underholdning falde den Kongel. Kasse til Byrde, eller den hele Idee om dette Instituts Anlæg, hvorpaa Commissionen bygger alle sine Planer og alt sit Haab for Fremtiden, maatte reent opgives. Og jeg veed ikke om Besparelse af en Udgift af 2000 Rdlr. ($\frac{2}{m}$ Rdlr.) som dog om nogen Tid aldeles vil ophøre, er vigtig nok, til ikke af den Aarsag at tage i Betragtning det Tab, som Stateu sandsynligen

*) Den forrige Procansler Jansons Beskrivelse over Universitetets Midler og Indkomster, som jeg vedlægger denne Skrivelse pag. 8 og 9.

kunde lide ved en længere Opsættelse af den i Opdragelses-Væsenet saa nødvendig Reform.

Hvad de øvrige under Universitetets Forvaltning henlagde Midler angaaer (See det anførte Skrift p. 32), saa ere de, naar jeg undtager Kirkernes Formue, ikke af den Betydning, at deraf noget kunde afgives til hiint Niemeed, og have, saavidt mig er bekiendt, ingen fast Overflud, som der kunde disponeres over. Om Kirkerne kunde taale at afgive noget til dette Brug, og om de i saa Fald burde gjøre det, henstiller jeg til Consistorii Erklæring og Finants-Collegii Bedømmelse.

Jeg har nu saa tydeligt som det har været mig mueligt, søgt at vise: at Universitetet ikke, uden et stort og meget betydeligt Tab, betænkeligt for den Rystelses Skyld det juridiske Studium fornemmelig vilde lide, kan undvære de nu ansatte overordentlige Lærere, og at det i dets nuværende Forsatning og for nærværende Dieblik ikke har Midler til selv at udrede deres Lønninger.

Efter nu at have foredraget denne Sag, bliver der intet tilovers for mig, end at ombede Cancelliet, ved at sende denne Skrivelse til Finants-Collegiet, at ville understøtte og anbefale denne for Universitetet vigtige Sag til næste Overveielse. Maaskee Finants-Collegiet da vil findes villig til at udvirke hiin saa ugunstige Kongel. Resolutions Tilbagekaldelse".

Den i foregaaende Forestilling forlangte Consistorii Erklæring.

"Ved underdanigst at remittere den Forestilling, som Deres Høyhedsf. Durchl. agter at afgive til det Kongel. Danske Cancellie, angaaen-

de de extraordinaires Professorers Lønninger, har Consistorium herved den Hre paa Universitetets Vegne at bevidne sin underdanige Taknemmelighed for Deres Durchl. nidkiere Bestræbelser for Universitetets Vel ogsaa i denne Sag, og naadige Omsorg for at see Universitetets Fonds conserverede til deres bestemte Brug.

Da Deres Durchl. har ønsket, strax at erholde saavel Consistorii Bekræftelse paa hvad i bemeldte Forestilling er anført om Universitetets Uformuenhed til at udrede Summen til disse Lønninger, som dets Erklæring: om noget til dette Brug kan tages af Kirkernes Formue? saa kan man her i Henseende til det første være saameget kortere, som Consistorium forhen udførligen haver bekræftet det samme i sin Svarskrivelse til det Kongel. Danske Cancellie af 21 Junii 1791, hvoraf igienn under 22 Jan. d. A. er underdanigst givet Deres Durchl. Gienpart. — Hvad det andet angaaer, da kan Consistorium med fuldkommen Overbeviisning forstke, at Kirkernes Fornødenheder ikke tillade fligt. Trinitatis Kirke er saa uformuende, at der udføres god Huusholdning til at bestride dens Nødvendigheder af dens Indtagter. Hvad vor Frue Kirke angaaer, da har den bekiendte betydelige Reparation paa sammes Taarn (hvis store Brækselbighed er foraarsaget ved en Bygningsfeil fra Førstningen af, der i rette Tid af Consistorio blev anmeldet, og den farlige og kostbare Bygnings Modtagelse derfor negtet, men ved en udvirket Kongel. Resolution befalet) medtaget alt for meget, til at noget for Fremtiden derfra kan undværes til Kirkens og denne kostbare Bygnings Bedligholdelse. Endelig maatte det allene tillades at anmærke, det som i sig selv

her er ubetydeligt, at de tvende Mars Gager til de extraordinære Professorers Lønninger, hvorom meldes i Begyndelsen af Deres Durchl. Forestilling, ikke ere afgivne til Universitetet, men til Cancelliet, hvorfra Vedkommende have høvet samme". Kiøbenhavn den 20de April 1793.

N. E. Kall.

Woldike.

Paa denne Forestilling fulgte den Kongel. aller-naadigste Resolution af 1ste Junii d. N., som i denne Journals 2det Hefte S. 92 er bleven meddeelt, og hvorefter det Kongel. Finants-Collegium paatager sig at betale de forlangte 2000 Rdlr. indtil næstkommende Mars Udgang.

II.

Historisk Efterretning om Kiøbenhavns Observatorium og dets Astronomer fra 1636 til 1777, meddeelt af Hr. Justitsraad og Prof. Bugge *).

Det synes at være ganske passende, at begynde Historien af Kiøbenhavns Observatorium med en Efterretning om den fortreffeligste Danske Astronom og Astronomiens store Forbedrer Tyge Brahe, som, understøttet af Kong Friderik den Andens Gæmildhed, har opbygget og indrettet Uraniborg, dette første Tempel helliget til Uranias Dyrkning. Dette ældste og allerførste Observatorium i Europa forsynede Tyge Brahe

med otte og tyve Instrumenter, hvilke alle ved deres nye Indretning, Størrelse og Nøjagtighed langt overgik hans Forgængeres Instrumenter, og ere beskrevne i hans *Mechanica Astronomica instaurata*. Fra Aaret 1576 til 1597 har han dermed anstillet idelige Observationer med Hensyn til Astronomiens Forbedring og Udvidelse; han bestemte 777 Firkstjerners Steder; han undersøgte Solens, Planeternes og i Besynderlighed Maanens Bevægelser, Diametere og Paralaris. Han opfandt den tredie Ujevnhed ved Maanens Bevægelse, hvilken kaldes Variationen, samt at Maanebanens Stilling imod Ecliptika eller dens Inklination er foranderlig. Han opdagede den astronomiske Refraktion. Han beviiste allerførst, at Kometerne ey vare Luftslyn, som man efter den aristoteliske Naturlære almindeligen antog, men at de vare længere borte end Maanen og Solen, og følgende Himmel-Legemer.

Det er bekendt, at Tyge Brahe i Begyndelsen af Christian den Fjerdes Regjering forlod Danmark, at han af Keyser Rudolph blev kaldet til Bøhmen, hvor ham først blev givet Slottet Benat og siden Cansler Curtii Huus i Prag, for at indrette det til Observatorium. Til Medhjælper i Observationer og Beregninger blev ham givet Johan Kepler, en af Tydslands fortreffeligste Mathematikere, hvilken af Tyge Brahes mange og talrige Observationer siden har udledet Planeternes sande Bevægelses-Love. Tyge Brahe døde 1602, og efter hans Død bleve alle hans originale Observationer, som siden nærmere skal beskrives, udlaaente til Kepler. Foran i det 7de Bind

*) Jeg tvivler ikke paa, at denne historiske Efterretning jo vil være Læserne af denne Journal høilig velkommen, og opvække det Ønske, at vi havde ligesaa omstændelige, og, saa at sige, pragmatiske Beretninger om vore lærde Mathematikere, Historikere, Philologer og andre Videnskabsmænd. De vilde ikke allene skatteres som Bidrage til den danske Litteraturhistorie, men blive den kraftigste Lovtylde over vore Landsmænds Fortjenester af Videnskabernes. Udgiv.

af de Braheske Manuskripter findes Keplers egenhændige Devis, skreven i det tydske Sprog, hvorved han tilspigter sig paa det nævnte at bevare disse af de Braheske Arvinger udlaante Manuskripter og at levere dem uskadede tilbage. Efter Keplers Død beholdt hans Søn Ludvig Kepler, som udøvede Lægekunsten først i Königsberg og siden i Lübeck, disse Manuskripter, og efter hans Død 1663, bleve de efter Kong Friderik den Tredies Befaling kjøbte og bevarede paa det Kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn. Disse Tyge Brahes originale Manuskripter bleve 1664 udlaante til Rasmus Bartholin, Professor i Mathematiken ved Kiøbenhavns Universitet; hans Hensigt var at bringe dem i Orden og at udgive dem; men han blev forekommet af Albert Curtius, hvilken under Navn af Lucius Baretus har udgivet disse Observationer (Historia coelestis ex libris, commentariis & manuscriptis observationum vicennalium Tychonis Brahei. Pars prior Viennæ Austriæ 1656. Pars Posterior Augustæ Vindelicorum 1666). Denne Udgave sammenlignede R. Bartholin strax med de originale Manuskripter, og fandt, at den var fuld af Fejl (Specimen recognitionis nuper editarum observationum Tychonis & Anno 1582 institutarum. Havniæ 1668). Paa det Kongelige Bibliothek findes et Exemplar af L. Barretti historia coelestis, hvilket R. Bartholin heelt igiennem har sammenlignet med T. Brahes originale Observationer; og man vil finde, at der næsten ikke er en Linie i hele Bogen, at han jo har fundet noget at rette og forandre, og han har tilføyet et Supplementbind af en betydelig Mængde af Observationer, hvilke aldeles vare udeladte.

I det Keiserlige Bibliothek i Wien findes Kopier af T. Brahes Observationer (P. Lambeci Commentarii de bibliotheca Windobonensi, per A. F. Kol-

larium. Windob. 1766 Tom. I. p. 147 & 148); og efter disse Kopier har N. Curtius gjort sin Udgave (L. Barretti Hist. Coel. Proleg. pag. 122 & 123).

I Henseende til deres Værdie, har T. Brahe inddeelt sine Observationer udi sin Ungdoms og sin mandlige Alders Arbejder. Observationes, quas Lipsiæ in pueritia & usque ad annum ætatis vigesimum primum peregi; pueriles & dubias appellare soleo. Qvas vero postea usque in annum vigesimum octavum adeptus sum, juveniles & mediocriter felse habentes voco. Tertias autem quas postmodum Uraniburgi exactissimis illis instrumentis in maturiore ætate per 21 ferme annos usque in ætatis completum quingvagesimum maxima sedulitate dimensus sum, viriles, ratas & certissimas appello & censeo. Qvibus etiam potissimum Astronomiæ re-dintegrationem fundare atque extruere arduis conatibus enitor; (Astron. instauratæ Mechanicæ pag. 79).

I Henseende til sine Manuskripters Form og Indretning har han deelt dem i Dagbøger eller Protokoller, og i Excerpter, i hvilke sidste Observationerne ere beregnede og opstillede efter Planeternes Orden. Peractæ sunt hac ratione 21 annorum sedulæ observationes, quas primum in magnis voluminibus conscriptas postea seorsim in singulos libros pro quolibet nimirum anno distribui & ad mundum describi curavi, idque tali ordine peregi, ut stellæ fixæ seorsim, quotqvot illo anno denotatæ fuerunt, suum haberent locum. Planetæ vero omnes proprium & peculiariter distinctum, incipiendo a Sole & Luna & per reliquos quingve planetas transeundo usque ad Mercurium. (Astron. instaur. Mech. pag. 78.)

T. Brahes original Manuskripter, som bevarer paa det Kongelige Bibliothek, ere efter sidsmeldte Klassifikation følgende:

1) Dagbøger eller Observations Protokoller.

- 1 Bind. Observationes astronomicae factae in Insula Hvenna ab Anno 1577 ad annum 1582. 3 Quart, og indeholder 297 Blade.
- 2 Bind. Observationes ab Anno 1582 usque ad annum 1587. 3 Folio, indeholder 500 Blade.
- 3 Bind. Observationes astronomicae ab Anno 1587 ad 1590. 3 Folio, indeholder 344 Blade.
- 4 Bind. Observationes astronomicae ab Anno 1590 usque ad 1595. 3 Folio, indeholder 340 Blade.
- 5 Bind. Observationes planetarum super annum 1595 instituta. 3 Folio, har 173 Blade.
- 6 Bind. Observationes cometæ Anno 1596 a 23 Febr. ad 6 Mart. nec non cometæ mense Julio 1596 apparentis. 3 Folio.
- 7 Bind. Observationes planetarum & fixarum anno Christiano 1596 factae in Hvenna & continuatae Wandenburgi a 20 Octob. 1597. 3 Folio, og indeholder 151 Blade. I dette Bind findes desuden David Fabricii Observationer, og et Catalog over Fixstjernerne til Aaret 1588. Foran i dette Bind er klistret det ovenmeldte Keplerske Beviis for de Brahiske Manuskripter.
- 8 Bind. Liber observationum Tychonis Brahe pro 1598 Wandenburgi, nec non observationes Astronomicae factae Wittebergae Anno 1599 & varia alia in Arce Benetica factae eodem anno. 3 Folio, har 167 Blade.
- 9 Bind. Observationes astronomicae annorum 1600 & 1601 in Arce Caesarea regni Bohemiae

Benetica & Pragae habitae per instrumenta Tychonis Brahe. 3 Folio, har 171 Blade. Deriblant findes nogle af Keplers Observationer anstillede i Steiermark 1600.

Disse ere da T. Brahes originale Observationer, af hvilke de fleste ere skrevne enten med hans egen eller med Longomontans Haand, og nogle faa v d a dre hans Medhielpere.

Den anden Klasse af Manuskripter ere i Orden bragte og samlede Resultater af Observationer.

2) Excerpter.

1. Tychonis Brahei stellarum octavi orbis inerrantium accurata restitutio. Dette er Brahes Catalog over Fixstjernerne, meget zirligen skreven paa Pergament. Foran findes Brahes med Farver vel tegnede Portrait. Det er tilegnet til Keysler Rudolph den Anden; ved et Tilskrift med forgyldte Bogstaver er dette Exemplar offereret til Kong Christian den Fierde.
2. Den samme Bog, zirligen skreven paa Papiir, og offereret til Johan Adolp, Biskop i Lübek.
Begge disse Manuskripter ere i Folio, og indeholder den samme Brahiske Catalog over Fixstjernerne, hvilken er besørget trykt af Hevelins (Prodromus Astron. pag. 144-268.) og af Flamsteed (Historia Coel. Vol. 3. p. 24-45). De efterfølgende Manuskripter ere alle i Quart Format.
3. Computatio planetarum, qui annis 1577, 80, 82, 85, 90, 93 & 96 apparuerunt & Uraniburgi sunt observati.
4. Computatio observationum Solis, Lunae & planetarum ab Anno 1589 ad 1600, & comparatio cum tabulis.

5. Observationes Lunæ ad calculos vocatæ annis 1582, 86, 90, 93. Veneris 1586, Jovis 1593, Saturni 1590. End videre findes i dette Bind et Udkast til Theorien af Solen og Maanen og til forbedrede Tabeller over deres Bevægelser.
6. Computatio observationum Solis, Lunæ & planetarum annis 1584 & 85 institutarum.
7. Observationes Astronomicæ factæ Lipsiæ annis 1563-65, Rostochii 1568, Augusta Windelicorum 1569-73. T. Brahes egen Originaler forloren; men dette Bind er en Kopie, skreven med Longomontans Haand.

Forhen er det bemærket, at R. Bartholin har anvendt megen Flid paa de Brahiske Manuskripter, at han har villet udgive dem, at han med den omstændeligste Flid har sammenlignet L. Baretti Udgave af Brahes Observationer eller dennes Historia Coelestis med original Observationer, at han har vedskrevet Rettelser af alle Fejl, og endeligen at han har samlet mange Observationer, som af Baretti vare forbigaaede og udeladte. Saaledes har man blant andet i Wien ingen Kopie havt af samtlige Observationer 1593, hvilke derfor aldeles savnes i Baretti Udgave. R. Bartholins Manuskript, hvilket ligeledes findes paa det Kongelige Bibliothek, har følgende Titel:

Collectio observationum Tychonis Brahei in L. Baretti historia coelestis ommissarum per Erasimum Bartholinum.

Bartholins Supplementer henføre først til T. Brahes Ungdoms Observationer, anstillede 1663-1674 i Leippig, Rostock, Augsburg og Herredsvad i Skaane, og indbefatter 11 Blade. Derefter kommer han til Supplementerne til de Uraniborgske Observationer, nemlig 1576, $\frac{1}{2}$ Blad. 1577, 5 Blade. 1578, 6 Blade. 1579, 2 Blade. 1580, 5 Blade. 1583, 22 Blade. 1593 samtlige Observationer paa 51 Blade. Særskilt anfører R. Bartholin Observationerne paa Kometerne 1577, 78, 80, 82, 85, 90, 93, 96 paa 128 Blade. Efterat dette hele Supplement-Bind var reenskrevet, er det paa nyt konfereeret med Brahes original Manuskripter af R. Bartholin og D. Romer i Maret 1670. Foruden at det Kongelige Bibliothek eger Tyge Brahes originale Observationer og Manuskripter, saa eger det tillige et Exemplar af L. Baretti Historia Coelestis, hvilket Bartholin nøye har sammenlignet med original Observationerne, og vedregnet i Breven alle Rettelser og Forbedringer; og naar dertil end videre søyes sidstnævnte Bartholins Supplement-Bind, saa ville det ey være vanskeligt at besørge en Udgave af samtlige Tyge Brahes Observationer *).

*) De af Tyge Brahe ved Trykken bekendtgjorte astronomiske Skrifter ere følgende:

De nova stellæ An. 1572 in Asterismo Cassiopeæ existente. Hafniæ 1573 in 4to.

Oratio in Academia Hafniensi recitata 1574 de disciplinis mathematicis, Hafn. 1610, in 8vo. Hamb. 1621 in 4to.

Progymnasmatum Astronomiæ instaurandæ Lib. 1. Uranib. 1589 in 4to. Prag 1602 in 4to. Francof. 1610 in 4to.

Progymnasmatum Lib. 2. Uranib. 1587, in 4to. Prag 1603 in 4to. Francof. 1610 & 1648 in 4to.

Epistolæ Astronomica Lib. 1. Uranib. 1596 in 4to. Norimb. 1602 in 4to. Francof. 1610 in 4to.

Astronomiæ instauratæ Mechanica. wandesb. 1598 in fol. Norimb. 1602 in fol.

De mundi æternæ recentioribus Phænomenis inchoata Uraniburgi absoluta. Pragæ 1603 in 4to. Francof. 1610 in 4to.

Tychonis Brahe Opera omnia, Pragæ 1611 & Francof. 1648 in 4to.

Kong Ludvig den Tierte i Frankrig har paa sin Befaling viller lade udgive saamlige Brahes Observationer. Den franske Abbed og Astronom Picard blev 1671 sendt til Danmark, for at bestemme Længden og Bredden af Uraniborg, paa det at Tyge Brahes mange og talrige Observationer kunde reduceres til det Parisiske Observatorium, som paa den Tid blev oprettet og stiftet. Efter Christian den Femtes Befaling bleve Kopierne af de Brahiske Observationer overleverede til Hr. Picard *); men T. Brahes Originaler bleve betroede til O. Romer, som fulgte med Picard til Frankrig; og han overleverede dem til den Danske Gesandt Grev Ottho Ranzow. Begyndt blev der paa denne Pariser Udgave af T. Brahes Observationer. Hr. de la Lande bevidner, at han har set 86 trykte Sider, hvilke indeholdte Observationerne indtil Aaret 1582; men efter Colberts og Picards Død er nok Trykningen standset; i det mindste er Udgaven ey bleven fuldendt, og endnu mindre er den bleven bekendtgjort. Imidlertid har man i Frankrig taget Kopier af alle Tyge Brahes Observationer, hvilke Hr. de l'Isle har confereret med Originalerne; disse Kopier bevares paa Søbibi-otheket i Paris. Originalerne har den franske Astro-

nom Hr. de la Here besørget hiemsendte til Danne-
mark **).

Med sin Vortgang tog T. Brahe sine astronomi-
ske Instrumenter med sig. Uraniborg var uden Til-
syn og Vedligeholdelse, og i Krigen Tid ubetvivel
et Nov for Partiegængere; thi Picard beretter: (Voy-
ge de Uranibourg p. 65) at han 1672 fandt Byg-
ningerne nedfaldne og bortførte, saa at af disse skønne
Bygninger neppe Resterne vare tilovers, at disse
Heste og andre Creaturer der bleve henkastede, og at
det mere signede en Kalkerkule end Uranias Hellig-
dom. T. Brahe havde forladt Danmark i Chris-
tian den Fjerdes Mindreaarighed, og i en modnere
Alder indsaae denne store Konge, at Danmark bur-
de søge at vedligeholde den Hæder i Astronomien, som
T. Brahe havde erhvervet; han besluttede at opbygge
et Observatorium i Kjøbenhavn, hvilket bestandigen
skulde være bestemt til Astronomiens Dykning. Lon-
gomonton, hvilken i 11 Aar havde været Brahes
Medhjælper, og nu var Professor i Mathematiken
ved Kjøbenhavns Universitet, blev spurgt til Raads,
og han har givet Udkastet til Bygningen og Observa-
toriets videre Indretning. I Aaret 1632 blev Grund-
stenen lagt til det astronomiske runde Taarn. Der

*) Hr. Picards Venis findes paa det Kongelige Bibliothek, og er følgende:

Je confesse avoir recue de Mons. Erasme Bartholin les observations de Tycho Brahe escrites au net en cinq
Volumes in folio depuis l'année 1563 jusques à 1601 avec les observations des Cometes a condition, qu'elles
seront imprimees à Paris au Louvre au depens du Roy de France, & quant a la Dedication & Preface elle
seront faies par le dit Mr. Bartholin. Je promets aussy, qu'incontinent apres l'ouvrage acheve d'imprimer,
il en fera fouruy 50 exemplaires, qui seront mis entre les mains de qui l'on voudra. Fait à Copeahague
le 2 April 1672. Picard.

**) Justitsraad Hoaff, forrige Inspector ved det danske Theater, skal have havt i Sindet at udgive de Tyge
Brahiske Mier., og til den Ende været reist til Paris, for at conferere de der værende Copier af samme.
Noget mere endog, at han for at udføre dette Foretagende, beholdt en Deel af sin Pen i Pension. Imid-
tertid har man hidindtil ikke hørt, at noget af hans Arbejde var kommet for Lyset. Skulde nogen herom
have noiere Oplysning, vilde det ubetvivel være Publikum kiert, igiennem disse Blade at erfare denne
Sags rette Sammenhæng. Udgiv.

blev arbejdet med saa megen Iver, at 3 Aar derefter var denne uhyre og gyselige Masse af Steen ført i Beyret til en Højde af 126 Fod *). I Aaret 1656 har Bygningen været aldeles fuldført, saaledes som Inscriptionen udviiser.

Det parisiske Observatorium og det engelske Observatorium i Greenwich ere indrettede omtrent 1675. Det kiøbenhavnke Observatorium var allerede den Tid 40 Aar gammel, og er efter Uraniborg det ældste Observatorium. Det astronomiske runde Taarns Bygning er det eneste i sin Slags i Europa, og indrettet med megen Konst og Klogskab. Midt igien næm Taarnet gaaer en huul Cylinder; den indvendige eller Huulhedens Diameter er 4 Fod 6 Tommer, og Murens Tykkelse er 4 Fod 4 Tommer, saa at hele den midterste Cylinders Diameter er 13 Fod 2 Tommer. Den yderste Muur er 5 Fod 4 Tommer tyk; imellem denne og den ommeldte midterste Cylinder gaaer den sammenhængende og jævnt steigende og til Opgang beqvem Glade; den midterste Cylinder er omgivet med en gevelved Skruengangs Linie, hvilken omkring den gjør $7\frac{1}{2}$ Omgang; Hældingen af denne krumme Skraae-Flade er $5^{\circ} 47'$ imod Horizonten. Det allerøverste er lukket med Geveløter, hvilke danne 14 Kamre, der ere bestemte deels til astronomiske og meteorologiske Instrumenter, deels til Boepæle for Observatorerne. Disse øverste Gevelvers Tykkelse i Midten er 5 Fod, og paa Siderne ved Muren og Cylinderen er 10 Fod. Den øverste Deel af disse Geveløter er flad og danner en Cirkel eller platte Form, hvis Diameter imellem Gitterværket er 54 Fod; og det er paa denne Flade, at det egentlige Observatorium staaer. Højden over Gaden er 126, og Høj-

den over Havets Horizont er 136 danske eller rhinlandke Fod.

Iblant T. Brahes Medhjælpere var Christian Longomontan den meest berømte; han havde gaaet Brahe tilhaande fra 1589 i 8 Aar paa Hveen, og i 3 Aar i Wandsbek og i Wöhmen. Efter hans egen Beretning har han ey allene hintpet Brahe, men endog forestaaet og bestyret de betydeligste Observationer, saasom ved Fixstjernernes Catalog og Maanens Theorie. 1607 blev han beskikket til Professor i Astronomien ved Kiøbenhavn's Universitet. Han forfærdigede sig de vigtigste astronomiske Instrumenter, saadanne som han i saa mange Aar havde brugt paa Hveen under T. Brahes Opsigt. Han anstillede med dem mange Observationer, og med idisse tillige med de Brahiske grundede han følgende betydelige Verk:

Astronomia Danica complectens Astronomiam sphaericam & theoreticam cum appendice de stellis novis & cometis Amstelodami 1622 in 4to, 1640 & 1663 in Folio.

Da dette var den første og fuldstændigste Lærebogning i Astronomien, som var bygget paa gode Observationer, saa blev den optaget med almindelig Bifald, og var i lang Tid et klassisk Verk i Astronomien, og det saameget meer, som Tabellerne over Planeterne i Begyndelsen stemmede meget vel overeens med Himlen. I adskillige Stykker har han afvejet fra sin Lærer. I Planet-Systemet antog T. Brahe, at Solen, Planeterne og Stierne i 24 Timer virkelig gaae omkring Jorden fra Østen til Vesten; Longomontan antog derimod rigtigheden, at denne daglige Bevægelse ikkun var apparent, og at Jorden i 24 Timer dreier sig omkring sin Arel. Det er ey at nægte,

*) G. Frommii Dissertatio astronomica pro introductione Longomontani in Theatrum astronomicum Hafniense pag. 1.

at Longomontan har beholdt den gamle Astronomies Form, og dens Cykler, Epicycler og Vibrationer, hvorved Planeternes Bevægelser snarere end meer indvikles og forvirres, end oplyses og forklares. Efter at Kepler af T. Brahes Observationer havde udfundet Planeters sande Bevægelses-Love i elliptiske krumme Linier, og Rigtigheden af det Kopernikanske System af alle blev erkient, saa tabte Longomontans Astronomie efterhaanden sin Ngtelse og Værd. Longomontan har skrevet adskillige andre Afhandlinger, hvilke deels vedkomme andre Mathematikens Dele, deels ifkun ere mindre betydelige Dissertationer. Et Skrift maae her bemærkes, som vedkommer Kiøbenhavns da nyeligen oprettede Observatorium, og som indeholder en Slags Beskrivelse om dets Indretning, Instrumenter og Plan til Observationers Anstillelse: *Introductio in theatrum Astronomicum Havniense*, Havniæ 1638 in 4to. 1647 døde Longomontan.

Hans Efterfølger i den astronomiske Profession og i Observatoriets Bestyrelse var Georg Fromm: han havde først selv studeret ved fremmede Universiteter og siden gjort udenlands Rejser med adskillige unge Adelsmænd. Fra en af disse Rejser 1642 har han hibragt til Kiøbenhavns Observatorium en Riffert, som forstørrede Objecterne 100 Gange. (See *Diss. de astronomico theatro* pag. 56.) Dens Længde har formementligen været 15 å 18 Fod, og var i sin Tid en ligesaa stor Nyhed og Mærkværdighed, som de store herschelske Teleskoper i vore Dage. Fromm blev Professor i Logiken 1643, i Vestalenshed 1645, og i Astronomien 1647 efter Longomontan. Han døde 1652. Hans astronomiske Skrifter ere følgende: *Dissertatio pro Astronomico Theatro contra Morinum*, Havniæ 1642 in 4to.

Denne Fransmand Joh. Bapt. Morin er ifkun bekient i Astronomien ved sine vindige og uudsærlige Projekter, hvorpaa man finder overflødige Bevis udi hans *Astronomis a fundamentis integre & exacte restituta*, samt udi hans *Science des longitudes*. Med sin Tids Alders bedste Mathematikere Gassendi, Bouillaud og Herigone har han havt Tvistighed om sine formeente Opfindelser. Imod Longomontan skrev han *Coronis Astronomiæ jam a fundamento integre & exacte restituta*. Paa Longomontons Begne svarede Fromm. Morin skrev derpaa atter: *Defensio Astronomiæ a fundamentis integre & exacte restituta ad versas Georgium Frommii*. Derpaa svarede Fromm i følgende Skrift: *Responsio ad Morini Defensionem Astronomiæ restituta*, Havniæ 1645 in 4to. Desuden har Fromm skrevet:

Exercitationum Sphæricam Pars I. de principiis Sphæricis, Havniæ 1648.

- - - Pars II. de *famæ & maris superficie*, *ibid.* 1649.

- - - Pars III. de *Terræ parvitate*, *ibid.* 1650.

Efter Fromm blev Wilhelm Lange Professor i Astronomien. Hans astronomiske Skrifter ere:

Exercitationes septem de annua mutatione & motu apogæi Solis, Hafniæ 1653. in 4to.

Epistola de Comitibus An. 1664 & 1665 observatio ad Stanislaum Lubiencium findes indført udi *Lubiencii theatro comético Pars I.* pag. 936-945.

Epistola ad Herelum de hujus selenographia findes udi *Olhofs Excerpt. Epistol. ad Herelum.*

W. Lange døde 1682.

De Instrumenter med hvilke Kiøbenhavns Observatorium har været forsynet under disse trende: Astro-

nomer, Longemontan, Fromm og Lange, fra 1646 til 1681, have været følgende:

1. En Oktant af 4 Fods Radius af Træ. Manden var af Messing og meget fint inddeelt ved Transversaler af Longemontan.
2. En Sextant af 6 Fod ligeledes forfærdiget af Longemontan.
3. En Azimuthal Quadrant af støbt Messing af 18 Tommers Radius. Manden var inddeelt ved Transversaler i enkelte Minuter. Den horizontale Cirkel, hvorpaa Quadranten bevægede sig, var af samme Radius, og inddeelt fra 10 til 10 Minuter. Denne Quadrant var 1596 forfærdiget af Johan Steenvinkel, en af Tyge Brahes dærligste Instrumentmagere.
4. En Globus af 2 Fods Diameter. Meridianen var af Staal, Grunden var himmelblaae, Stjernebillederne var zirligen aftegnede, og Stjerneerne forgyldte. Den var forfærdiget i Kiøbenhavn 1584.
5. Den store Tyge Brahes Messing Globus af 4 Fods 9 Tommers Diameter. Den var forfærdiget paa Uraniborg. Tyge Brahe havde taget den med sig til Prag og Bena i Bøhmen, hvorfra den af den danske Prinds Ulldrik blev bragt tilbage til Dannemark, saaledes som Inscriptionen, forfærdiget af Longemontan, har udviist. Et paalideligt Vidne bekræfter, at disse ved sin Alder mærkværdige Instrumenter lige til Kiøbenhavns Ildbrand have været bevaret paa Observatoriet (P. Horrebowii Bofis Astronomiæ pag. 16 & 20). Dog er det af Longemontans danske Astronomie og af hans Indledning om Kiøbenhavns Observatorium, og af Fromms Forsvarsfrist klort, at man ved Ob-

servatorium maae have havt og maae have brugt flere end ovennævnte Instrumenter.

Efter Langes Død var ingen værdigere til at forestaae den astronomiske Profession end Ole Rømer. Da den franske Astronom Picard 1671 var sendt til Dannemark, for at bestemme Længden og Bredden af Uraniborg, og altsaa ved sit Ophold paa Hveen behøvede en Dolk og Medhjælper, blev Rømer, som havde lagt sig efter Mathematik, dertil udset. Picard lærte derved at kende denne unge Mandes fortreffelige Memme, og overtalte ham til at følge sig til Franckerig. Der gik han Picard tilhaande ved Observationerne af Vandledningerne til Versailles; paa Pariser-Observatorium anstillede han mange astronomiske Observationer, og blev antaget til Medlem af det franske Videnskabernes Akademie. Han utværfede sig snart ved en stor og betydelig Opdagelse. Des Cartes havde antaget, at Lyset gik fra ethvert Sted til et andet, i hvor lang end Afstanden var, udi et Øjeblik. Rømers Observationer paa Jupiters første Drabant lærte ham, at der foreløb $16' 15''$ længere imellem dens Summerfoner og Emerfioner, naar Jorden var Jupiter-nærmest, eller naar Jupiters var i Opposition med Solen, end naar Jorden var længst fra Jupiter eller denne i Konjunktion med Solen. Rømer indfæaae, at dette ingen anden Grund kunde have, end at Lyset anvendes disse $16' 15''$ til at igjennemløbe Jordbanens Diameter, og at det altsaa udi $8' 7\frac{1}{2}''$ maatte gaae fra Solen til Jorden. Denne vigtige Opdagelse, som strax af Newton og de upar-tikke franske Astronomer blev bifaldet, bekendtgjorde Rømer for Akademiet i September 1676 (Journal des Savans Decemb. 1676 pag. 235.) 1677 over-leverte han en af ham optaant Maskine, hvorved Hjul og Drev blev forestillet Bevæggelserne af Jupiters 4 Drabante omkring denne Planet, saa at man

af Maskinens Bevægelser kan see Drabanternes Stilling paa Himmelen (Du Hamel Hist. Acad. Scient. Paris. pag. 112.) En Model af denne Maskine, som Romer kaldte Jovilabium, Hayes ved Kjøbenhavns Observatorium. 1678 foreviiste han for det Parisiske Akademie en anden Maskine, hvilken forestillede Bevægelserne af Saturns til den Tid bekiendte 5 Drabantere, og de forskjellige Stillinger af Saturns Ring (Du Hamel l. c.)

1680 foreviiste han tvende ganske fortreffelige Maskiner. Den ene en Planet-Maskine som forestillede alle Planeternes Bevægelse omkring Solen. Ved Maskinens Bevægelser kan man til en hver given Tid see Planetens Længde og Brede eller Sted paa Himmelen. Man seer deres Apheliers Bevægelser og deres Eccentriciteter. Maskinen viiser, naat Planetterne, seete fra Jorden, ere fremgaende, stillestaaende eller tilbagegaende. Paa den bagerste Side viises Planeternes Opgang og Nedgang ved en bevægelig Horizont. Den anden Maskine var en Maane-Maskine, og er ey mindre kunstig. Den forestiller Maanens og dens Knuders Bevægelse, samt alle Nymaaner og Fuldmaaner, Soelformørkelser og Maaneformørkelser; disse tvende Maskiner, forfærdigede under Romers Opsigt i Paris, have været paa Konstammeret; men findes nu udi den Samling af Instrumenter, som er paa Gammel Holm til Brug ved Forelæsninger for Søe-Officererne. Disse tvende Maskiner, hvilke vare de første der ved Maskinerie eller ved Hiul og Driv efterlignede Planeternes virkelige Bevægelser, findes aftegnede og fuldstændigen beskrevne udi *Machiner approuvées par l'Academie*

Royale des sciences. Paris 1735. Tom. I. p. 79-93. Videre Efterretning om disse og flere Romers Arbejder og Opfindelser finder man udi *Journal des sçav. 1681. pag. 41. 1682. pag. 56.* samt udi *Du Hamel hist. Reg. Acad. Paris pag. 112. 156. 157. 162. 173. 183-85. 203.*

Saameget havde Romer allerede udrettet i Astronomien, da han 1681 blev kaldet hjem, og beskikket til Professor i Astronomien. Strax begyndte han at forbedre Observatorium; i Midten af Omgangen eller paa Platte-Formen lod han opføre en rund Bygning af 8 Fods Højde og 21 Fods Diameter, for at modtage de af ham opfundene nye Instrumenter, nemlig Middagshialet (rota meridiana) Æquatorial-Maskinen, Azimuthal-Maskinen, og et corresponderende Højde-Instrument *).

Middagshialet var bestemt til at observere Stjernernes Gienningang igjennem Meridianen og deres Middagshøjder, og altsaa til at finde deres Rectascensioner og Deklinationer.

Dette Romers Instrument er i Grunden intet andet end det i vore Tider paa alle Observatorier nundværkelige Transit-Instrument, men med den Forskiel, at vi ey tillige dermed tager Middagshøjder, hvortil nu bruges Mural-Quadranterne; og det er rettere at bestemme Rectascensioner ved Transit-Instrumentet og Deklinationerne ved Mural-Quadranten, end at bestemme begge Dele ved et Instrument, saaledes som Romer brugte ved sit Middagshial. Ved Æquatorial-Maskinen kunde man bestemme Stjernernes og Planeternes Stæder udenfor Meridianen. Ved Azimuthal-Instrumentet udmaalte man Stjernernes Høj-

*) Dr. William Oliver, hvilken i Aaret 1702 har gjort en Rejse til Danmark, har beskrevet de Indretninger og Instrumenter, hvormed Romer havde forsonet Kjøbenhavns Observatorium. *Philosophical Transactions. Vol. 23 pag. 1407.* Romer har selv beskrevet dem i et Brev til Leibniz af 15 Decbr. 1700 som er indført udi *Miscell. Berolin. Continuatio 2, pag. 216.*

der udenfor Meridianen og deres Azimutker. Disse Instrumenter har P. Horrebow aftegnet og beskrevet (Bas. Astronomia Cap. 1-17.)

Med disse nye Instrumenter anstillede Romer mange Observationer, ey allene paa Kjøbenhavn's Observatorium, men endog paa sit Landhuus i Weidsløsmagle, kaldet Pilenborg eller Observatorium rusticulum, fra Aaret 1690 til 1711. De Proto-koller, hvilke indeholdte disse 20 Aars nøyagtige Observationer, ere alle opbrændte 1728, uagtet P. Horrebow gjorde sig al mulig Umage for at redde dem. Tabet af disse Observationer er saa meget større, som de ganske vist have indeholdt Bestemmelser af meer end 200. Stjerner ved Begyndelsen af dette Aarhundrede, og som Romer var den første, som ved sine Instrumenter med Nøyagtighed kunde bestemme Stjernernes Rectascensioner og Stæder.

Af Romers 20 Aars astronomiske Arbejder have vi intet tilbage uden trende Dages Observationer, anstillede paa Pilenborg 1706 den 21, 22 og 23 October; ved Anledning af Merkurs Gang forbi Solen, og af en Maanesformørelse betragtede Romer og hans Medhjælper Himlen uafsladeligen i disse trende Dage og bestemte Stæderne af 94 Stjerner. Af dette Triduum Roemerianum eyer Kjøbenhavn's Universitets Bibliothek af renskrævet Exemplar, hvilket den døende Romer selv overleverede til Biskoppen i Slesland Christian Worm. P. Horrebow har udgivet det efter flere Kopiers Sammenligning (Bas. Astronomia pag. 157-198. og Opera Physico-Mathematica Tom. 3. pag. 167-209.)

Ved at sammenligne disse 94 Stjerners nærværende Stæder med de Stæder, hvilke de efter Romers Observationer havde 1706, have Tobias Mayer (T. Mayeri Opera inedita. Tom. I. pag. 77-81.) Nevil Maskelyne (Astron. Obser. Vol. 1. pag. 4-9.)

og Triestnecker (Ephemerides Vindobonenses 1792 pag. 371-394.) fundet, at disse 94 Fjirstjerner alle have en særdeles og egen Bevægelse. Siden have Prevost, de la Lande og Herschel forklaret disse Bevægelser derved, at Soel-Systemet ey er stilleliggende, som man hidtil havde antaget, men at det gaacr frem ad i en Linie, som gaacr hen ad imod α i Herkules eller α eller den klare Stjerne i den nordlige Krone. Herschel har givet denne Forandring i Stjernernes Stæder det ey ubegvemme Navn af Systemal Parallaxis. Man veyledes derved til den Tanke, at ey allene vor Soel-Systeme, men endog Fjirstjernerne med deres Planeter have en Bevægelse omkring en eller flere Central-Masser, ligesom Saturn med sine 7 Maaner og Jupiter med sine 4 Maaner gaacr omkring Solen; saa at alt i Universtetet er i behørig Forbindelse med hinanden og i en bestandig Bevægelse. Meget vissere og meget meer udbredte havde vore Kundskaber om disse Fjirstjernernes saa mærkværdige Bevægelser været, dersom vi isteden for 94 Stjerner havde desuden havt de øvrige af ham i 20 Aar observerte Stjerner. Vi kan ey giøre andet end beklage Tabet af saa vigtige Observationer, og maae overlade Systemal-Parallaxens nærmere Bestemmelse og Udviklingen af dens Love til den efterkommende Tids Astronomer, hvilke efter 100, 200 og flere Aarhundredes Forløb kan sammenligne vor Tids Alders Observationer med deres egne.

Disse havde da været de vigtigste af den fortreffelige og skarpsindige Romers astronomiske Opfindelser og Arbejder, hvorved han har forskaffet sit Fædreland Ære og sit Navn U dødelighed i Astronomiens Historie. Hans øvrige betydelige Arbejder udi andre Mathematikens Grene og ved offentlige Indretninger, saasom ved Maal og Vægt, ved Broelægningen, ved Brand- og Vandværnet forbigaaes her.

Efter Romers Død 1710 blev Lauritz Schive, en af Romers Medhjelpere ved Observatorium, Professor i Astronomien. Han har skrevet en Dissertation de dimensione telluris. Havniæ 1703. Han døde 1714, og hans Eftermand i den astronomiske Profession og ved Observatorii Bestyrelse blev Peder Horrebouw, som og havde arbejdet i lang Tid med Romer. Han brugte de samme Romerske Instrumenter, som forhen ere benævnte. Hvortil endnu kan føjes en tre Fods astronomisk Quadrant, som var kersfærdiget af en Parissk Instrumentmager Sevin, og som ved Transversaler var deelt i enkelte Minuter.

Efter at Kjøbenhavns Observatorium og de af Romer besærgede Instrumenter vare ødelagte ved Kjøbenhavns Ildbrand 1728, drog Horrebouw Omsorg for, at Observatorium blev opbygget og forsynet med Instrumenter, nemlig et Romersk Middagshiul og Romersk Equatorial-Instrument, en nye 3 Fods Quadrant, forskærdiget af den franske Instrumentmager Langlois, tvende Uhre og adskillige Rikketer. Horrebouw mødte saa mange Vanskeligheder, at alle disse Indretninger ei kunde blive tilendebragte før end 1741, saaledes som han selv bevidner i Fortællingen til den tredje Tome af sine physisk-mathematiske Værker. P. Horrebouws Observationer, hvilke han meget flittigen havde anstillet fra 1714 til 1728 bleve, tillig med Romers Protokoller, opbrændte i den store Ildbrand, saa at den duelige og flittige Astronom s Arbejder og ere tabte for Astronomien. Han underholdt en vidtløstig Brevvevling med fremmede Astronomer. Hans astronomiske Skrifter ere følgende:

Clavis Astronomiæ Pars 1. Havniæ 1725. Pars 2. ibid. 1740.

Copernicus triumphans, ibid. 1727.

Atrium Astronomiæ, ibid. 1732.

Schediasma de arte interpolandi, ibid. 1731.

Basis Astronomiæ, ibid. 1735.

Theoria telluris, ibid. 1739.

Theoria motuum lunarium, ibid. 1743.

Disse og flere Horrebouws physiske og mathematiske Afhaandlinger findes samlede udi: Opera physico-mathematica Petri Horrebouwi. Havniæ 1740. 3 Tom. in 4to.

Ibland de af P. Horrebouws Arbejder, som bære Præg af Opfindelse og Nyhed, var hans formeente Opdagelse af Fjirstjernernes aarlige Parallaxis, hvilken han har beskrevet udi hans Copernico triumphante. Dersom Jordbanens Diameter har nogen mærkelig Forhold til Fjirstjernernes Afstand, saa maatte disse forandre deres Stæder paa Himlen paa forskiellige Lieder af Aaret fra det ene Soelhvort til det andet, eller fra det ene Jevndøgn til det andet. Robert Hook var den første som troede at have bevist ved sine Observationer, at Fjirstjernerne havde en Parallaxis *). Den Kongelige Astronom i Greenwich Flamsteed viiste Hooks Fejlstagelse, og holdt for efter sine Observationer, at Polorstjernens Parallaxis var = 1' 20'' **). Romer har i adskillige Breve til Flamsteed viist, at hans Observationer ganske vare stridende med Fjirstjernernes Parallaxis, og at de snarere kuldkaastede end beviste samme ***). Det samme har J. Lassini viist ****). Flamsteed havde brugt Stjernernes Middags højder; Horrebouw troede, at

*) An Attempt to prove the motion of the earth from observations made by Robert Hook, London 1674.

***) Wallisii opera mathematica, Vol. 3.

****) P. Horrebouwi Basis Astron, pag. 83 & Copernicus triumphans p. 8.

*****) Memoires de l'Acad. des scien. de Paris 1699.

man kunde gaae en anden Vey og bruge Stierners Rectascensioner, observerte til forskjellige Narets Tidder. Saaledes fandt han, at Rectascensions-Forskjellen fra Sirius til Vega var fra September til Marts forøget $2'' 44'''$, men fra Marts til September formindsket $2' 59$. Eustachius Monfredi i Bononien gientog de samme Observationer og fandt tvertimod, at ommeldte Forskiel var formindsket fra September til Marts $2'' 30'''$ og blev forøget fra Marts til September $2'' 30'''$). Den Uovereenstemmelse viiser, at hverken Horrebow eller Monfredi har Ret, men at der maae være uundgaelige smaa Fejl i Observationerne; og man seer let, at Kilden dertil maae søges i Uhrenes Gang, hvilken paa den Tid ey kunde være jevn og stadig nok til saa fine Observationer, fordi Korrektions-Pendulerne ey til den Tid vare opfundne; og Uhrene forandrede deres Gang ved Varmens og Kuldens Forandringer. Desuden ville Parallaxis efter disse Observationer blive meget stor, nemlig over $1''$ i Tid eller $15''$ i Bue; og var den saa stor, saa maatte den kunde observeres med alle astronomiske Højde-Instrumenter, som vare 3 Fod og derover i Radius. De senere Observationer af Mollieux med en 24 Fods Sektor, og af Bradley med en $12\frac{1}{2}$ Fods Sektor, paa hvis Inddeling kunde sees enkelte Sekunder, have uomstødeligen beviist, at Fixstjernernes aarlige Parallaxis er mindre end en Sekund, og at altsaa Horrebows Resultat er meget for stort.

Horrebow havde allerede 1741 udarbejdet nye Tavler over Solen, Maanen og Planeterne, hvilke han vilde have udgivet under Titel af *Adytus Astronomiæ*; men disse ere ey udkomne. Han døde 1764 over 80 Aar gammel.

I Peder Horrebows tiltagende Alderdom blev hans Søn Christian Horrebow ham adjungeret; og han har forestaaet Observatorium omtrent fra 1753. Under ham blev brugt de samme Romerske Instrumenter, som af Faderen vare besørgeede efter Jdebranden. I Anledning af Veneris Gang forbi Solen 1769 besluttede man endeligen at forskafe Kiøbenhavns Observatorium nogle Instrumenter af nyere, bedre og fuldkomnere Indretning og Arbejde, og disse bleve 1) et Pendel-Uhr med Korrektions- eller Harrisons-Penduler, forfærdiget af Mudge og Dulton i London. 2) Tvende achromatiske Kikkerter af 10 Fods Længde, forsynede med Objektiv-Mikrometere, og forfærdigede af Dollond. Dette Uhr og disse Kikkerter ere fortreffelige og saaledes som man kunde vente dem fra saaduelige engelske Konstnere's Hænder. 3) Et Uhr, forfærdiget af Hr. le Paute i Paris. 4) Et Reflections-Telescop af Passemant i Paris, at $2\frac{1}{2}$ Fods Længde med Objektiv-Mikrometer. Disse franske Instrumenter ere af langt mindre Godhed end ovenmeldte engelske. Saaledes var der da gjort en Begyndelse til at forbedre Kiøbenhavns Observatorium; men det var ey heller uden en Begyndelse, og endnu manglede et godt Transit-Instrument og en god Mural-Quadrant; uden hvilke gode Uhre og gode Kikkerter ey retteligen kan bruges og anvendes ved astronomiske Observationer.

Christian Horrebows astronomiske Skrifter ere følgende:

- Parallaxis orbis annui demonstratio, Havniæ 1744 & 1747. Part. 3.
 Excentricitas Solis constans, ibid. 1749 & 1750.
 De distantia fixarum, ibid. 1755.
 De Semita, quam in Sole descripsit Venus per eum transeundo d. 6 Jun. 1761. ibid. 1761.

*) Commentarii Bononienfes 1731 pag. 599-639.

Elementa Astronomiæ, ibid. 1762.]

Specimen Astronomiæ practica, ibid. 1766.

Christian Horrebom døde i September 1776.

Dette har da været et kort Udkast af Astronomiens Historie i Danmark og en Efterretning om Kjöbenhavns Observatorium fra dets Oprettning 1635 til 1777. Efterretning om Observatoriets nærværende Indretning, Instrumenter og de der foretagne astronomiske Observationer fra 1777 skal indføres i et af de følgende Hefter.

III.

Tillæg til Sommerforelæsnningernes

Hr. Prof. Riisbrigh har holdet og tilendebragt alle i Lections-Cataloget anførte Forelæsninger. De over den kantiske Kritik, som begyndte i forrige Semestri, bleve tilendebragte i Julii Maaned.

Hr. Adjunct Zurtigkær har læst offentlig over den naturlige Selskabs-Ret.

Egentlige private Forelæsninger har han ikke holdt, men ligesom i forige Halvaar med adskillige Studerende giennemgaaet forskjellige Dele af Lovkyndigheden.

Hr. Prof. Münter har læst 1) Over Middelalderens Kirkehistorie. 2) Over Christi Lidelses- og Opstandelseshistorie efter Evangeliernes Harmonie og med Hensyn til de nyere, især til den wolfsbüttske Fragmentist's Indvendinger. 3) Over den ældre Historia dogmatum indtil det 6te Aarhundrede.

Forresten har han med Kongel. Tilladelse tilbragt nogle Uger af Sommeren i Holfsteen.

Af lærde Arbejder har han udfærdiget de tvende første Stykker af det andet Bind af sit Magazin für Kirchenrecht und Kirchengeschichte des Nor-

dens. Tillige er han Medarbejder i Archiv der neuesten Kirchengeschichte, som Hr. Dr. Henke i Helmsted udgiver.

IV.

Embedsexaminer i Julii og October Kvartaler.

A) Theologisk Examen.

Den 8de Julii.

Ulr. Rohde Laudab. Specimen scriptum præcipua laude dignum fuit.

Hieron. Grauer Laudab.

Petr. Aug. Steensfeldt Haud illaud.

Den 9de.

Jan. Paludan Møller Haud illaud. Specimen scriptum laude dignum visum fuit.

Andr. Christian Funder Haud illaud.

Den 10de.

Andr. Christian Müller Laudab.

Carol. Joh. Maximil. Suckow Haud illaud.

Jac. Borch Non contemn.

Den 11te.

Laur. Mich. Melchior Laudab.

Canut. Petr. Lind Haud illaud.

Sever. Rohde Weile Haud illaud.

Den 12te.

Nicol. Funderup Haud illaud. Specimen scriptum laudabile visum fuit.

Joh. Mosfin Schjode Haud illaud.

Den 15de.

Joh. Godofr. Manniche Laudab.

Elias Heltberg Non contemn.

Den 16de.

Sam. Friedlieb Zimmerman Laudab.

Joh. Georg. Grundtvig Haud illaud. Imprimis
ob specim. script.

Thom. Kieersgaard. Immaturus.

Den 17de.

Ol. Borch Laudab. Promte respondit.

Otto Nafu Non contemn.

Jan. Bohm Haud illaud.

Den 18de.

Sonas Frost Haud illaud. Specimen scriptum
cenforibus omnibus laude dignum
visum est.

Erasm. Bendixen Non contemn.

Matthias Dahl Immaturus.

Nicol. Seerup Immaturus.

Den 17de October.

Nicol. Sommer Bergenshammer Haud illaud.

Joh. Fabricius Haud illaud.

Sgnat. Vecher Haud illaud.

Den 18de.

Georg. Jørgensen Haud illaud.

Conr. Rehders Laudab.

Den 22de.

Jac. Joh. Bang Laudab.

Joh. Boye Haud illaud. Praecipue ob specim.
script.

Den 24de.

Joh. Gram Bechman Laudab.

Erasm. Horning Laudab.

Petr. Nicol. Lassen Non contemn.

Den 25de.

Christian Ludov. Strøm Laudab. Et quidem ob
utrumque specimen praecipua laude
dignus.

Petr. Knyssing Niising Laudab.

Den 28de.

Janus Holst Laudab. Et quidem praecipua lau-
de dignus.

Laur. Gude Haud illaud.

Nicol. Høyer Laudab. Et quidem praecipua lau-
de dignus.

Den 30te.

Birger. Pontoppidan Haud illaud.

Dav. Gottschalk Laudab.

Joach. Bering Haud illaud.

Den 31te.

Jan. Henr. Fischer Laudab.

Gotthard Julius Smidt Laudab.

Henning Hensemann Haud illaud.

Den 5te November.

Petr. Jac. Håberg Haud illaud.

Sim. Jac. Omar Non contemn.

Den 6te.

Matth. Brangstrup Laudab.

Petr. Wiect Laudab.

Janus Nissen Immaturus.

B) Juridisk Embedsexamen.

a) Latinsk juridisk Examens theoretiske Prøve,
Junii 1793.

Den 19de.

Laurentius Dorchsenius Laudab.

Petrus Rosenstand Goiske Laudab.

Den 21de.

Johannes Collett Laudab.

Johannes Langsted Laudab.

Petrus Carolus Jessen Laudab.

October 1793.

Den 16de.

Johannes Ludovicus Wilhelmus Krabbe Haud illaud.

Magnus Gustavus Stoetsfeth Laudab.

Haraldus Hagerup = Laudab.
Den 19de.

Johannes Petrus Gram = Non contemn.
Erasmus Jani Frost = Laudab.
Den 21de.

Casparus Ernestus Hartman Sommer = Laudab.
Weste Lund = Haud illaud.

Latinsk juridisk Examens practiske Prøve.

Julii 1793.

Den 4de.

Cancellie: Secretaire von Aphelen = Laudab.
Den 6te.

Johannes Petrus Neergaard = Haud illaud.
Petrus Carolus Jessen = Laudab.

November 1793.

Den 2den.

Carstenus Ludovicus Schidde = Laudab.
(til theoretisk Examen den 17de October 1791
med Char. Haud illaud.)

Magnus Gustavus Stockfleth = Laudab.
Haraldus Hagerup = Laudab.
Casparus Ernestus Hartman Sommer = Laudab.

b) Dansk juridisk Examens theoretiske Prøve.

Junii 1793.

Den 22de.

Regiments: Quartierm. Ole Aug. Fremming = Beqvem.
Nads Lie = Beqvem.
Johannes Woldbye Mourigen = Beqvem.
Niels Gieding = Beqvem.

Den 24de.

Stephan Albrecht Bagger = Ey Ubeqvem.
Ove Guldberg Hoegh = Beqvem.
Ole Bacher = Beqvem.
Christian Dahl = Ey Ubeqvem.

Den 26de.

Timotheus Møller = Ey Ubeqvem.
Andreas Christian Hansen = Beqvem.
Niels Wiørn = Beqvem.
Knud Knudsen = Beqvem.

Den 28de.

Christen Jensen Christensen = Beqvem.
Jørgen Gronvold = Ey Ubeqvem.
Frands Severin Torvørd = Beqvem.

Den 29de.

Søren Hansen Skou = Beqvem.
Poul Poulsen = Ey Ubeqvem.
Christian Holst = Ey Ubeqvem.

Julii 1793.

Den 1ste.

Friderich Carl Brammer = Ey Ubeqvem.
Jacob Ulstrup = Ey Ubeqvem.
Hans Orved = Beqvem.

October 1793.

Den 23de.

Thøger Rougvød = Ey Ubeqvem.
Jacob Henriksen = Beqvem.
Hans Ditlew Jensen = Beqvem.
Johan Peter Petersen = Beqvem.

Den 26de.

Niels Julius Eibe = Ey Ubeqvem.
Peter Kreidal = Beqvem.
Johan Friderich Reinhardt = Ey Ubeqvem.
Andreas Sinding Langeland = Beqvem.

Den 28de.

Jacob Christian Rhode = Ey Ubeqvem.
Wilhelm Falck = Beqvem.
Mauritz Daldorff Top = Ey Ubeqvem.
Friderich Christian Larsen Elsted = Beqvem.

November 1793.

Den 1ste.

Christen Andersen Voerup	Bequem.
Anders Carlsen Bay	Ey Ubequem.
Jørgen Naae	Bequem.
Peder Jørgen Corßen	Bequem.

Danst juridisk Examens practiske Prøve.

Julii 1793.

Den 4de.

Ole Christian Lund	Tømmelig Bel.
(til theoretisk Examen den 4de Julii 1791 med Char. Bequem).	
Georg Flemming Nørbye	Tømmelig Bel.
(til theoretisk Examen den 8de Julii 1791 med Char. Ey Ubequem).	

Otto Himmelstrup Hvidberg	Tømmelig Bel.
Regiments-Quarteerme. Ole Aug. Fremming	Bel.
Mads Lie	Tømmelig Bel.
Johannes Woldbye Mouritzen	Bel.
Ove Guldberg Hoegh	Tømmelig Bel.
Ole Bacher	Tømmelig Bel.
Knud Knudsen	Bel.

Den 6te.

Timotheus Møller	Bel.
Andreas Christian Hansen	Bel.
Niels Wiørn	Tømmelig Bel.
Søren Hansen Skou	Bel.
Jacob Ulstrup	Bel.
Hans Orved	Tømmelig Bel.

November 1793.

Den 2den.

Peder Jespersen	Tømmelig Bel.
(til theoretisk Examen den 6de Julii 1791 med Char. Bequem).	

Lieutenant Vincenz Lassen Sebbelow	Tømmelig Bel.
(til theoretisk Examen den 13de Junii 1792 med Char. Bequem).	
Peder Lauritzen	Bel.
(til theoretisk Examen den 22de October 1792 med Char. Bequem).	

Jacob Heinrichsen	Bel.
Hans Dietlew Jensen	Bel.
Johan Peter Pererssen	Bel.
Peter Kroidal	Bel.
Wilhelm Falck	Bel.
Christen Andersen Voerup	Bel.
Anders Carlsen Bay	Tømmelig Bel.
Jørgen Naae	Tømmelig Bel.

V.

Fremmedes Kiendskab til danske Lærde og dansk Literatur.

Det er ikke min Ngt under denne Rubrik at anføre alt hvad som forekommer i fremmede Journaler om danske Lærde og deres Skrifter. Hverken læser jeg alle fremmede Journaler, heller ikke, om jeg læste dem, sætter jeg saa megen Priis paa Fremmedes Domme om vor Literatur, at jeg holder dem alle værd at lægge Mærke til. Jeg indskrænker mig blot til de Notizer, som komme mig for Dyne, og vil ikke kræves til Ansvar, isald jeg maatte udelader dem der ere ligesaa vigtige, som de jeg anfører, eller endog vigtigere. Selv iblant de Notizer som forekomme mig, holder jeg mig for det meste til dem, som forraade en særdeles Opmærksomhed for vor Literatur, eller som forestille den i et falsk Lys. Hvor jeg kan have Mistanke om, at Notizerne ere fabriker

rede hos os selv, og ikkun udfikkede for at prækonisere en Ven, eller nedtrykke en Uven, skal jeg ikke lade det ubemærket; men heller ikke, hvor en Mand's Fortienester, som Cabalen ikke tillader at due op i sit Fædreneland, paaskønnes af Fremmede. Under denne Rubrik modtager jeg ogsaa gierne Landsmænds Forsvar imod fremmede Kritiker, naar jeg finder dem overensstemmende med min egen Overbeviisning.

1.

Af Hr. Prof. Baggesens Labyrinth eller Reise igiennem Tydskland, Schweiz og Frankrig lovet tvende tydske Oversættelser, den ene af Prof. Sprengel i Halle, den anden af Prof. Cramer i Kiel. Den sidste skal forøges med adskillige Anmærkninger og Tilfætninger af Oversætteren, og deels kunne have sig selv, deels som et Stykke af Fortsættelsen af hans menschliches Leben.

2.

Hr. Geheimeraad Carstens' Carmina roses i jensische Literaturzeitung; især siges mange af hans Epigrammata at udmærke sig ved sand attisk Salt og overmaade skønne Vendinger. Ogsaa det skønne og rene Sprog, som man ikke lettelig er vant hos nyere Digtere, bemærkes.

3.

I Bedømmelsen af Hr. Kammerherre Morgensternes Noget om Videnskaberne i samme Journal, anstiller Née. en Sammenligning imellem dette Skrift og et ældre af samme Forfatter (om en bedre Indretning i Landvæsenet som udkom 1783) hvoraf det skal være tydeligt, hvor overmaade meget Sprog, Literatur og populær Philosophie har hævet

sig i Danmark i de sidste 8 Aar. — Hvor man dog ofte af ringe Præmisses kan gjøre store Slutninger! — Esterat Née. har anbefalet et og andet Stykke, som i Særdeleshed finder hans Bifald, modsiges han Forfatterens Klage over, at der i den philosophiske Jurisprudens, i Kriminalretten og Politiken er skrevet lidet eller intet hos os. Née. tilføjer: "at de egentlig videnskabelige Værker ere sjeldne, men vil, at man dog ikke maa overse mange ypperlige enkelte Afhandlinger over dette Slags Gienstande, som enten ere trykte for sig selv, eller i den danske Minerva, og som usægtelig have bragt mange Kundskaber og Ideer i Omløb med en Frimodighed, som i de sidste Aar ikke har været større i noget Land, hvor Orden og borgerlig Noelighed hersker". — "Videre, siger han, maa man betænke, at den egentlige Nydelse af Trykkefrihed i saadanne Materier, som just ere de delicateste, dateres først fra Aaret 1784, og at fra denne Tid af forholdsmaessig meget er skeet, kan ingen negte, som kender den danske Literatur i sin hele Omfang, og ikke af latterlig Nationalsfordom, eller af ubesindig Ringagtelse for den monarkiske Constitution er blind, og vil være blind imod dansk Fortieneste. Videnskabelige Værker, (bliver han ved), man stedse blive sjeldne, naar man sammenligner en Nation af $1\frac{1}{2}$ Million Mennesker med andre af 10, 20, 24 Millioner, hos hvilke i det øvrige en lige, ja vel og større Grad af almindelig Oplysning findes. Danmark, meener han, kan være temmelig roelig derved, fordi det veed at nytte andre Nationers Skatte, deels i Oversættelser, deels i Originalernes Sprog".

Jeg vil ikke modsiges disse Betragtninger, som i det Hele ikke geraade vor Literatur til Skam. Men jeg vilde dog ei, at vor ringere Folkemængde imod andre Nationer skulde alt for meget nedslaa vort Haab om ogsaa at faae egentlig videnskabelige Værker

i vort Sprog, eller gjøre os alt for roelige ved at kunne nyde andre Nationers Skatte, deels i Oversættelser, deels i Originalernes Sprog. Har Storbritannien med mere end en tredie Deel ringere Folkemængde end Frankerig kunnet præstere ligesaameget i Videnskaberne, som dette langt talrigere Folk; hvorfor skulde vi misshaabe, at bringe det forholdsmæssig ligesaavidt med vore 2 Millioner Mennesker — thi dertil tør vi dog vel anslaae vor Folkemængde, om vi ogsaa regne de tydske Provindser fra, endskjønt selv disse tør vi vente, vilde med Tiden berige vor Litteraturfond — naar vi hos os kunde tilveiebringe de samme for Skrivelysten fordelagtige Omstændigheder som i Storbritannien, samme Velstand, samme Lærsejlyst, samme Smag paa Sindets Fornøjelser, samme almindelige Deeltagelse i hvad som angaaer Mennesket og Borgeren.

Jeg maa ogsaa anmærke, at Rec. feiler, naar han daterer den egentlige Nydelse af Trykkefrihed i politiske Materier fra Aaret 1784, da den struenske Periode iblant en Sværm af ugle Viske, som Avindsyge, Hængierriighed og Sult rembragte, fremviser de frimodigste Undersøgelser over Politikens vigtigste Gienstande, over Landvæsen og Agerbrug, Finantser og Handel, Universitet og Litteratur, Krigsstand og Forsvarsvæsen, men derhos skrevne med mere Moderation og Beskedenhed, end vore nyere Skribenter pleie at bruge i de samme Materier. Jeg vil ikkun nævne Philodanus og Philocosmus. Hvad Materie af nogen Vigtighed i vor hele Finants- og Kammeralvæsen, som denne sidste ikke har udbredt sig over, og det med en Frimodighed, som hans Tider langt fra ikke saa meget begunstigede som vore. Men hvem læser Skrifter, naar de ere bleven 20 Aar gamle? neppe at vore Litteratorer kiende dem af Navn.

4.

I Recens. i samme Journal af Ewalds samtlige Skrifter (ham Rec. foretrækker for alle andre danske Digtere han kiender, i Henseende til Jib i Indbildningskraft, Sving i Tand, og Originalitet) siges: at Ewald blev meget tidlig, allerede i Aar 1731, et Offer for Uød og Ulykke. — Denne ligesaa usande som for Nationen forhaanende Anmærkning — som strax er bleven snækket efter i det engelske Maanedskrift The Analytical Review, med Tilslag, at Digterens Portrait som er sat foran den første Deel af hans Værker, udtrykker Genie og Melankolie i en høi Grad (mig synes det dog snarere at udtrykke en stor Svækkelse end Melankolie, som heller ikke var Ewalds Sygdom) — have vi vore egne falske Patrioter og uforstandige Venner af Ewald at takke for, som troede at ophøve Mandens Værd, jo mere de nedsatte Regjeringens Omsorg for ham. Jeg har paa et andet Sted udførligen viist denne Klages Ugrund, og vil her ikke oprive dette Saar.

Om de brutale Klappere siges, at deete Stykke nærmest og egentlig ikkun angaaer et skandaløst Operin ved det kiøbenhavnske Theater, nemlig en med haandgribelig Magt opvakt Applauderen, som blev foranlediget ved en høist uvidende og uduelig Direktør, fra hvilken alligevel indtil den Dag i Dag Smaagen paa de slauc Operetter skal skrive sig. — Denne Anecdote maae jeg bekiende, er mig uvitterlig.

5.

Sammesteds i Rec. af Cancelleraad Deichmans Samlinger af Bøger, Naturalier o. s. v. til offentlig Brug i Christiania, siges: at Kongen har givet Omkostningerne til Bibliothekets Indretning, og udsat 100 Rblrs. Løn til en Bibliothekar.

Dette forholder sig egentligen saaledes, at Kongen først skienkede til Keolers Anskaffelse og til Skabe 200 Rdlr., og H. R. H. Arveprinds Friderik 100 Rdlr.; og siden da disse 300 Rdlr. ikke sloge til, lagde det Kongelige Huns endnu 200 Rdlr. til. Lønningen for Bibliothekaren, som altid er Conrector ved Skolen, blev anvist paa Skolens og Communitetets Kasse.

Cataloget roses som et vigtigt Hielpemiddel til den nordiske Literaturs Kundskab.

6.

I Appendix til Critical Review 5 Vol. anføres Hr. Prof. Smiths Forsøg om Dyrenes Natur og Bestemmelse med disse Ord: "Hr. Smith (siger man) er en varm Talsmand for Dyrene, og tilskriver dem et Slags Siel, Indbildningskraft, og Evne til at udvide deres Begreber til en vis Grad. Hans Meninger ere understøttede ved mange stærke Facta og Grunde".

I L'esprit des journaux May 1792 gives en ikke kort Extract af samme Skrift, som roses for det store Antal af historiske Exempler, hvorved Reflectio-nerne idelig understøttes, og som giøre Læsningen behageligere.

I samme Appendix anføres det kiøbenhavnske Videnskabers Selskabs historiske Afhandlinger, som Hr. Prof. Heinze i Kiel udgiver, og bemærkes især Schønings Afhandling om Nordens Geographie med et Kort efter Jorlandes's Forestillinger, som det vigtigste Stykke.

7.

Af Hr. Etatsraad Rothes Nordens Statsforfatning for Lehnstiden er allerede 1789 den 2den Deel i en tydsk Oversættelse udkommen i Profets Forlag, og

recenseres udførlig og med Berømmelse i Alg. Deutsche Bibliothek Hundrede og ellefte Bind 2 St. Rec. dadler allene det, som ogsaa Forf. Landsmænd have fundet at udsætte: altformegen Ordbrighed, Declamationer og Tgientagelser; ogsaa Modsigelser med sig selv og urigtige Resultater, til hvilke hans historiske Undersøgelser ikke førte ham.

8.

Iblant Scriptorum neurologici minores selecti, som Prof. Christ. Frid. Ludvig i Leipzig samler, og hvoraf 1 og 2 Tom. 1790 er udkommen, findes af Landsmænds Arbejder Hr. Dr. Jens Bang's i Sorøe *Nervorum cervicalium anatome*.

9.

I Bode's astronomisches Jahrbuch fyrr 1790 findes en Afhandling af Hr. Justitsraad og Prof. Bugge, hvori han bestemmer Middagshøyden i Sommersoelverf af Høyder kort før eller efter samme og deres Forandring.

10.

I Prof. Heinze's Sammlungen zur Geschichte und Statswissenschaften 2det B. findes: Svar paa det Spørgsmaal: Skal man undertrykke Adelen? af Maanedskriftet Minerva for Julii 1790 oversat, hvilket bedømmes saaledes af den göttingiske Rec. "Forf. af dette Svar har ikke været uheldig i at fatte Spørgsmaalets Oienstand saaledes fra alle Sider, at hans Afhandling er det Grundigste, som maaskee nogeninde torde være at sige over denne Sag".

I samme Samlinger er ogsaa oversat Hr. Conferentsraad Christ. Colbjørnsens Betragtninger over nogle jydskke Godseieres Klage o. s. v.

II.

Mag. Torkel Vadens Afhandling de arte & judicio Flavii Philostrati recenseres i *Efemeridi Letterarie di Roma* for 1792. Indholdet fremsættes med Udførlighed, og mod Slutningen siges: "Afhandlingen er forresten fuld af herlige artistiske Observationer, deels over Exemplerne som her anføres af Philostrats Malerier, deels over forskellige Værker af nyere Mestere, hvormed de forstandigeu sammenlignes, deels over et og andet antik Monument, som i Hensyn til disse undersøges. Om vi end ikke har kunnet følge vor Forf. Skridt for Skridt, saa kan vi dog forsikre Publikum, at han har givet et ikke tveetydigt Beviis paa sine fortrinlige Indsigter, ikke alene i den ædle Malerkunst, men ogsaa i Philologien; og dømme, at hans Forelæsninger over Maleriets Historie hos Græker og Romere vil blive meget nyttige. Disse er det som har givet Anledning til dette ypperlige lille Skrift".

12.

Hr. J. Ovisgaard som nyeligen er hjemkommen fra Göttingen, efterat han tilforn i Selskab med Hr. Assessor Møller havde gjort en Reise igienem Tydskland, Italien, Frankrig og England, har for sin Afreise fra Göttingen udgivet: *Index chronologicus sistens foedera pacis, defensionis, navigationis, commerciorum, subsidiorum &c. a Regibus Daniæ & Norvegiæ ac comitibus Holsatiæ inita, nec non capitulationes, litteras, donationes, mercaturæ privilegia ab A. 1200-1789.* Dette Skrift roses i göttingische Anzeigen for 1792 No. 161 som et Værk, hvorved Forf. vist vil fortjene Tak af alle Venner af den danske og norske Historie, og ønskes, at ethvert europæisk Rige havde et lige Værk. — Ved denne Anledning udlader Rec. sig over vor Lit-

teratur i Almindelighed saaledes: "Da maaskee i intet Land (siger han) i de sidste 10 Aar saamegen Undersøgelsesaaend, saameget Mod og saamange Kræfter ere opvakte, som forholdsvis i Danmark; saa kommer et Værk af dette Slags, uden hvis Fuldbendelse aldrig en grundig dansk Historie kan ventes, ret til beleiligt Tid". I Henseende til Præmissen henviser jeg til hvad jeg nyelig har sagt i Anledning af Recensionen over Hr. Kammerherre Morgenstiernes Noget om Videnskaberne.

13.

I samme Anzeigen s. N. No. 164 roses *Hesychii Lexicon ex codice Mser. bibliothecæ Divi Marci restitutum & ab omnibus Mufuri correctionibus repurgatum, sive: Supplementa ad editionem Hesychii Albertinam* af vor lærde Hr. Prof. W. Schow, som Frugten af et Arbeide og en Slid af det majsommeligste Slags, hvorved Arbeidet for en tilkommende Ud giver af Hesychius overmaade meget er bleven lettet: dog maatte nødvendigen (siger Rec.) det af Hr. Dr. Ancher saalænge forventede Lexicon af Photius gaae foran. — Efter adskillige Bemærkninger over de mangfoldige Glosser og Tillæg, som ved Afskriverne efterhaanden ere komne til den gamle og ægte Hesychius, der i og for sig selv maae have været et magert Glossarium, slutter Rec. med disse Ord: "Disse Sagttagelser tilsammen gjøre Hesychius til en Compilation, hvori det Gode mestendels er bekiendt ogsaa andenseds fra, og til hvis Brug man behøver at bringe saamegen Lærdom med sig, at man allerede forud maae vide det, som man deri vil søge". Denne Betragtning, synes mig, er lidet flittet til enten at give store Tanker om Hesychius, eller til at opmuntre Nogen til dens Ud-gave.

14.

J No. 167 af samme Anzeigen for s. A. re- censeres de tre kronede Afhandlinger over det Spørgs- maal: Om det er nyttigt eller skadeligt at indføre en Nationaldragt? hvoraf ikkun det ene, men ogsaa udførligste, nemlig Hr. Sekretær Pram's er over- sat af det Danske; begge de andre, af Hr. Hofraab og Prof. Witte, i Rostok og Hr. Kammerherre Hen- nings i Pløn ere skrevne paa Tydsk. Om Hr. Pram's siges: at det indeholder meget, som maae være Sta- tistikerens behageligt; men angaaer mere Klædedrag- ten end Nationaldragten, hvorom egentlig Spørgs- maalet var. Kammerherre Hennings mangler Or- den, Sammenhæng og filosofisk Aand; af hvilken sidste Egenskab den første Afhandling, som ogsaa har erhholdet den første Priis, især skal udmærke sig. — Alle Forfattere ere, som bekendt, enige i at forkaste en Nationaldragt.

15.

Bibliothek der Charitinnen erster Band, Go- tha 1792 er jiret med H. R. H. Prindsesse Lovisa Augusta's Billede, som Fors. gjør til den fjerde Gratie: en Smiger, hvori Rec. af hiint Skrift i Gött. Anz. 1792 No. 173 savner Siinhed og De- licatesse.

16.

Hr. Prof. S. C. Bangs Diarium Nosocomii Fridericiani er oversat paa tydsk af Dr. Jugler, og roses i allg. Deutsch. Bibl. 112 B. 1 St. som et Skrift rigt paa nyttige og lærerige Betragtninger, der fortjener at læses og studeres af praktiske Læger. Oversættelsen roses ogsaa. Foran denne gaaer en Be- skrivelse over Hospitalet, hvorved denne Anstalts Op- perlighed bevises. "Skade kun (lægger Rec. til) at

efter Oversætterens Fortale til 2den Deel, Bygning- gen staaer paa en meget fugtig Grund nær ved en dyb Arm af Søen, saa at især de underste Værelser deri ere næsten stedse vaade og fugtige". — Denne Klage er, som jeg hører, alt for grundet. Feilen ligger deri, at man ved Bygningens første Anlæg sammeli- gen har forsømt at forsyne den med Kiødere. Siden har man vel søgt at bøde noget derpaa ved Trathul- lers Anbringelse, men disse ere ikke tilstrækkelige til at afholde Fugtigheden.

17.

J gothaische gelehrte Zeitungen under 1 Sep- tember 1792 tales om en Reisebeskrivelse til Engels- land og Skotland, som Hr. Prof. Thorkelin skal have udgivet. — Hr. Prof. har derom meddeelt mig følgende Oplysning: at der i Avisen: The general Advertiser for Mar 1790 findes 10 Breve af ham om hans Reise i samme Mar paa den østre Side af Skotland: videre har han endnu ikke ladet trykke des- angaaende; han fattes blot at omarbejde Resten af hans samlede Materialier.

18.

Hr. Prof. S. C. Bangs Praxis medica er over- sat paa tydsk af Dr. Frid. Heinze i Profs Forlag, og roses i allg. Deutsch. Bibl. 112 B. 2 St. meest i Henseende til den praktiske Deel. I den theoretiske savner man Bekendtskab med andre berømte Skriben- ters Sagtagelser. — Oversættelsen er ikke saa god som den Juglerske af hans Diarium; dog lader den sig læse.

19.

Det er uidentviol vor Naboelag med Kiel, hvor Allg. Deutsch. Bibl. nu udgives i Dohns Forlag, vi

have at takke, at Rec. af en Satire kaldet: *Des seer ligen Herr Etatsraths Sam. Conrad Schaffskopfs hinterlassene Papire*, tager den danske Nation og Regiering i Protection mod denne Satireskriver, som lader en Green af Schaffskopfs Familie, der bestod af lutter Drog og Dosmere, (i Orig. Pinsel) sætte sig ned i Danmark, og der fornemmelig gjøre sin Lykke; ligesom Schaffskopf selv mod Enden af sit Liv drog til Danmark og kiøbre sig et Gods i det Holsteenske, hvor han døde. Rec. forsikrer, "at saamange Tilhængere Drogordenen ogsaa tilforn kan have havt i Danmark og Norge, saa veed man dog af de nyeste Efterretninger fra disse Riger, at Ordensbrødrenes Antal stedse tager mere af, og at der rimeligviis om en kort Tid ikke vil være meget der at haabe for Ordenen. Grundsætningerne i det mindste, hvorefter her regieres, ere ganske afvigende fra Dosmerordenens Grundsætninger". Jeg veed ikke hvad andre tænke om saadanne Complimenter, som gøres et Folk paa sine Forsædres Regning. Mig forekomme de ligesaa bagvendte, som den Hurman forudm gjorde en Dansk, at uagtet han var Dansk, var han dog en lærd Mand. Ethvert cultiveret Folks Oplysning staaer i enhver Periode i Forhold med dets Naboers, og at rose os, fordi vi i mange Tith see ved et klarere, eller i det mindste ved et andet Lys, end vore Fædre og Forsædre, er at rose os, fordi vi ere fødte i Enden og ikke i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. — Forresten er Hensigten af den ommeldte Satire, at udkramme og paatrænge alle de af nyere Opklarere især i Tydskland i Omlob bragte Grundsætninger i Politik, Moral, Religion, Opdragelsesvesen o. s. v.: hvo som betænker sig paa at antage disse, hører til Drogordenen. Satirer af saadan en Hensigt kan, skulde jeg troe, ikke slaae meget dybt Saar.

20.

Iblant de i Wien forbudne Skrifter, hvorpaa *Intelligenzbladet* No. 4 til *Neue allg. deutsch. Bibl.* for d. A. giver en Fortegnelse, finder jeg af danske Skrifter: *Aufforderung zu einem Kreuzzuge gegen die französische Nationalversammlung; aus einer dänischen Handschrift übersetzt, og Kammerherre Hennings' vorurtheilsfreie Gedanken über Adelsgeist und Aristokratie.*

21.

I Appendix til *Monthly Review* 9 Vol. kaldes Hr. Prof. *Birch's* Udgave af de 4 Evangelister: "et Værk, som upaatvivlelig er et meget vigtigt Tillæg til den bibelske Litteraturs Fond, for hvilket den hele christne Verden bør være Udgiverens lærde Flid og kritiske Duellighed høilig forbunden".

22.

Af gøttingische *Anzeigen* 1793 er det hele No. 4 optaget med en udførlig og anprisende Recension af forrige Professor, nu General Superintendent *Ablers* *Collectio nova numerum Cuficorum seu Arabicorum*, Hafn. 1792, der er at ansee som den anden Deel af hans *Museum Cuficum Borgianum*. Hvo beklager ikke, at denne lærde og arbeidsomme Mand skulde saa hastig bortrykkes, først fra Universitetet, hvor han ved sit blide Væsen og behagelige Foredrag var almindelig elsket, siden endog fra Hovedstaden, hvor man af hans utrættelige Virksomhed endnu kunde have ventet mange lærde Arbejder fra hans Haand, som i en Aftrog, langt fra store Bogsamlinger og Lærdes Omgang, ikke saa let kan ventes.

23.

I gøtt. *Anz.* 1793 No. 15 gøres udførlig Rede for Indholdet af det *Kjøbenhavnske Naturhi*

forielselskabs Skrifter 1ste og 2det Bind, som kaldes "en righaltig og for enhver Naturforsker vigtig Samling". Rec. savner ingen vigtig Deel af Naturhistorien, som jo er bleven beriget, undtagen Fuglenes og Fiskeenes. Berigelsen af de sidste, siger han, har man saameget mere Hjet til at haabe, som den nordiske Naturforskers Leilighed kommer ham heri mere til Hielp end den tydske.

24.

I et Anhang til Swinton's Travels Into Norway, Danmark and Russia in the Years 1788, 89, 90, 91 meddeles en mærkværdig Samling af Ord, som Islændere, Norske og Danske have tilfaldes, og som ere giængse i Skotland og adskillige nordiske Provindser af Engeland. De ere samlede af Hr. Prof. Thorkelin i Kiøbenhavn. (See gotthaisch. gelehrte Zeitung ausländische Literatur 1793, 4 Stykke).

25.

Hr. Confessionarius Bastholms Philosophie for Uærde er oversat paa Svensk.

26.

Hr. Conferentæraad Fleischers Naturhistorie, oversat af G. Mühlensfordt 1ste Deel, roses i gött. Anz. 1793 No. 56 for den utrættelige Flid, hvormed de jagttagne Facta ere samlede og sammensatte til et Heelt.

(Denne Artikel fortsættes engang om Aaret).

VI.

Vigtige danske Skrifter.

Til de priselige Mænd, hvilke have udsat Premie med Hensyn paa et Universitets Oprettelse i Norge. Fra Tyge Rothe, Kiøbenhavn 1793.

Kun saa Blade, men megen Stof til Betragtning, mange betænksomme Vink. Maatte kunns ikke Forfatterens i det Høie gaacende Plan mere tiene til at affrække, end at opmuntre Anlægget! Han vil intet mindre end et norsk Universitet, som skal fordunkle alle nuværende Universiteter i Europa, hvorhen skal nye Videnskabslystne fra alle Europas Hjørner, for at hente de Kundskaber, som Tidernes Tary kræver, og som paa intet andet Sted vare at finde; og dette Universitet skal besættes med de dueligste Lærde, ihvor de ere at træffe i Verden. Han vilde endog gierne have vore politiske Regnemestere og Finantsiers til at troe, at denne Operation skulde blive en Binding for Statskassen. Kunde han ikkun overbevise de Vantro! Denne store Idee hænger han saa fast ved, at han sukker, "at ikke noget der efter Sprogbrug kan kaldes Universitet, maae anlægges i Norge, for det hvilket anlægges, kan svare til hans Model" — "En ten Stød (siger han et andet Sted) saa der vorder en novus seclorum ordo: en Tidernes nye Beskaffenhed; eller man har spildt sin Kraft og gode Villie, ja maaſkee standset det bedre, hvilket i beleilig Stund havde været at erholde". Og atter til Slutning: "Hvis Norges Universitet ei vorder et af første Rang, da vedvarer det ikke, det fortrænges, det vorder en slygnende Plante". Er det ikke det samme, Hr. Dr. Treschow har sagt, og som er blevet ham saa ilde optaget af hans Landsmænd? — Men naar Hr. Etatsraaden for at godtgjøre sin Paastand, henviser paa Sorøe, "denne (som han kalder den) fra Fødselen af

sygnende og derfor til at hvæge hen som ulægelig be-
stemte Plante"; saa laae nok Feilen ved Sorpe hver-
ken deri, "at den skulde være en Høiskole", thi der-
til var den ikke anlagt, naar Høiskole skal være det
samme som Universitet; heller ikke deri, "at den kun
blev indrettet for een Klasse af Statens Mennesker".
Har man ikke blomstrende Ridderakademier i andre
Lande? Hvi skulde da et saadant Institut ikke ogsaa
have kunnet blomstre i Danmark? Jal havde Hol-
berg kunnet drømme om, hvorledes Dagene skulde
blive beskafne og Sielene stemte i Henseende til Ade-
len i hans Fædreland efter 50 Aar; han skulde vel
hverken ladet sig selv adle, eller sørget for Adelen's
Underviisning paa et fra Rigets Universitet adskilt
Sted. Men da den Tankemaadens Forandring i dette
Stykke, som nu synes at gieres, ikke kunde forud-
sees af ham eller nogen; saa har han jo handlet efter
samme Princip, som Hr. Etatsraad N. vil have fulgt
ved et norsk Universitets Anlæg, nemlig adspurgt Da-
genes Beskaffenhed og Sielens Stemning (Si-
de 6.) i sin Tidsalder. Alligevel troer jeg, der lader
sig meget med Grund erindre imod dette Princip.
Biffelig har enhver Tidsalders Smag i Videnskaber,
eller som Hr. Forf. kalder det, enhver Tidsalders Vi-
denskabelighed sin særegne Karakter. I een Alder
er lærd Sprogkundskab, i en anden Theologie, i en
treddie Philosophie (saa Aristotelisk, saa Wolffsk, saa
Kantisk), i en fjerde atter Naturvidenskab Mode.
Men just denne Smagens Foranderlighed i Videnska-
ber, mon den ikke bør giøre os varsomme i at danne
et Universitet efter vor Alders Videnskabeligheds Ka-
rakter (Side 28.), naar vi vil oprette et Institut for
mere end een Tidsalder? Kunde vi ikke let staae fare
for at tolde til vor Tidsalders Fordomme, som Assessor
Falsen siger om Holberg? thi hver Tidsalder har sine,
kun indsees de ikke af dens Mennesker, — Jeg vil

ikke ittobfige vor lærde og skarpsindige Forf. i hvad
han siger om Videnskabeligheds Fremskridt i Europa
i enhver Alder mod Gehaltighed, Brugbarhed, rela-
tiv Fuldkommenhed, og endelig om den Herlighed,
som vor Tidsalder skal have opnaaet i Videnskabelig-
heds Karakter; endskjønt jeg ligesaalet kan overbe-
vise mig om den videnskabelige Chiliasmus, som om
den moralske. Videnskaberne synes mig at være i be-
standig Ebbe og Flod, og nu den ene at sidde paa
Thronen og regiere som oftest despotisk med de andres
Undertrykkelse, nu den anden, ligesom Moden har
vildet, der heri som i alt andet, behersker Mennesket,
(*quæ penes arbitrium & jus & norma sciendi*).
Jeg miskiender ingenlunde Naturvidenskabens For-
trinlighed, og hvad Forherligelse vor Tidsalder har
vundet ved dens almindeligere Dyrkelse. Jeg troer
ogsaa gierne med Hr. N., "at hvilket Universitet der
har meest Rygte ved Astronomie, Physik, Chemie,
Naturhistorie o. s. v., det, efter som Tankernes Stem-
ning i denne Tidsalder er, spiller største Rolle".
Men hvo er os Dorgen for, at denne Tankernes Stem-
ning er den samme i næste Tidsalder? Og saa! kan
ikke Naturens Studium ligesaavel misdyrkes som an-
dre Studier? Har man ikke seet Astronomien dyrket,
for af Stjernernes Gang og Stilling at tolke det for-
fængelige Menneskes Skiebne? Har man ikke anatomi-
meret Dyr, for af deres Indvolde at erfare Gudernes
Billie? Have vi ikke seet, og see vi ikke daglig
Physiken behandlet som en Tassenspillerkonst til at
sette gabende Tilskuere i Forundring ved artige Stük-
schen? Naturens Studium gjør i og for sig selv in-
gen Philosopher; det kommer an paa, hvad Smag
man medbringer til dens Dyrkelse. Mon Buffon,
Linnee (den ældre) Bonnet, vor Mothe selv, skulde
have læst det i Naturens Bog, som de læste; mon de
skulde have læst andet deri end Glosor, dersom Sielen

ikke i Forvefen havde været dannet til at adskille Lant fra Sandhed, det Nyttige fra det Forsængelige? Og mon der ikke ved et Universitet bør sørges for denne Dannelse, ligesaa vel som for Naturkundskab? Nu Menneskets Historie! Skulde den ikke være vel saa vigtig for Mennesket, som Naturens? Men hvor lærer man at kende de Fremskridt, som Mennesket har gjort fra Vilddom til Cultur, fra Cultur til Oplysning, og dets Tilbagefald fra en større Grad af Cultur og Oplysning til en ringere, uden af de kostbare Levninger vi have tilovers af Græker og Romere, som ere de eneste der kan give os Lys i denne vigtige Historie? Vær da ikke deres Læsning opmuntret, og Grækers og Romeres Skrifter til evig Tid blive en værdig Gjenstand for Lærdes Granskning? Men Naturkundskab er det eneste Studium, hvorved det norske Akademie efter Hr. Etatsraadens Foreskilling skal anbefale sig; og jeg skulde intet have derimod, naar dette Akademies Nytte skulde indskrænkes til Norges Fornødenheder allene; men skal det svare til Navn af Universitet, bør det vel opelske Universalkundskaber.

Jeg forbigaaer de skønne Vink, Forsf. giver om Universitetets Indretning og Bestyrelse. Naar Sagen fremmes til Modenhed, vil alt dette upaatvølelig blive taget i Overveielse. Dog kan jeg ikke undlade at anføre følgende Sted for den Moderations Skyld, hvormed Forsf. her taler om Norges Fodringer fremfor saamange Misfornoielssprædikantere, som ved stedse at relevare Norges Mangler fremfor Danmarks, strøe Uenigheds Sæd imellem Brødre. Han opfordrer med Rette Regjeringens Understøttelse for det norske Akademie. "Landsfaderen, siger han, har ikke Kieldægger blant sine Danmarks og Norges Børn. Skulde man forledes til at fatte den modsatte, urigtige og lastværdige Tanke, da maatte det skee ved Samtale med dansk Huusmand og Inderste,

naar han bærer sin Extrakt frem, eller det maatte skee ved Samtale med dansk Bondemand, naar han fortæller, hvorledes han i en Tid, da han bugner under Slid og Udgift ved Jordes Udskifning og Gaards Udskytning, maae saa saare jevnlig modtage Kongebud om nye Paalæg". Jeg lægger til: det maatte skee ved at tale med Jern- og Staalarbejderen, naar han undskylder sit Arbejds Ringhed med den Tvang han er under, at tage sit Jern fra Norge, da han kunde have det baade bedre og lettere fra Sverrig; og maaskee i flere Tilfælde.

Et par Ord om det norske Akademie, som Gien- svar paa det i Tillegget til de Berlingske Tidender No. 72 for 1793 indrykkede under Titel: Indsendt fra Norge. Af L. Falken, Assessor i Høiesteret og Medlem af det tronhiemske Videnskabers Selskab. Kiøbenhavn 1793.

Uter en dansk Mand, som med Varme antager sig det norske Universitets Sag, og opbyder alle Forstandens og Phantasiens Vaaben, for at forfølge den. Denne Broderømhed kan ikke andet end fremkalde gienfædig Kierlighed hos skønne Medbrødre, og overbevise dem om, at Danmark ingen Fordele ønsker sig, afføndrede fra Norges: En Overbeviisning, som især i vore Tider, da Despotismus og Anarchie synes at glide Mennesket imellem sig, og gjøre det Naturens Stand ønskelig, er fornøden for desto stærkere at knytte Selskabsbaandet imellem forbundne Nationer.

Skade er det, at den vittige Forsf. har valgt Formen af et Stridskrift, og det imod en Antagonist, som ene ikke har de stærkeste Vaaben, eller ikke stærke Arme nok til at føre dem. Jeg vil af den polemiske Deel udregne en eller anden Tanke, som enten for dens egen Vigtighed, eller for dens vittige og

interessante Indklædning fortjener at bemærkes. — S. 18. udfæster han Idealet af en Klub saaledes som han ønsker sig den; men et Ideal som han selv synes at sætte ved Siden af Abbed St. Pierres Drømme; og i Sandhed: at politisere i en Klub uden Partiaand, lader det sig tænke i en Samling af Mænd af alle Statens Borgerklasser, som denne Klub skal bestaae af? —

Kilderne til Fond for et Universitet i Norge meener Forsf. skal kunne findes uden Trolddom, naar man har Mod at søge dem. "Moses slog paa Klippen og han fandt Vand i Orken — men Norge er ingen Ork". — Han angiver først det beneficerede Gods, som enten kunde sælges, og Overskudet fra Lærernes fastsatte Lønninger og de Fattiges Alimention anvendes til et Akademie; eller — hvilket han holder for simplere og lettere at iværksætte — Børeljorden overlades Leilændingen til Eiendom, uden anden Betaling, end en forhøiet aarlig Afgift, som til evig Tid, giennem alle Transactioner skulde hæfte paa Jorden. Derved vandtes vel intet Fond for et Universitet, men der vandtes Overskud af Statsindtægter, "og ingen fornuftig Mand (siger han) beregner Kapitalen anderledes end efter dens Renter". —

Om disse Børeljorder, saavel som om det beneficerede Gods i Almindelighed, er skrevet saameget saavel af norske som danske Skribenter (af de sidste især i Skrivefrihedens første Periode), at der i denne Materie intet Nyt kan siges. — Hvad vor Forsf. siger om det af Privatfolk i Vævedømmets Tid til Kirker, Skoler og Fattige testamenterede Gods, er uden tvivl meget rigtigt. Jeg vil anføre dette ligesaa vittige som grundige Resonnement (S. 33.) "Unegteligen bør i Almindelighed Testamenter, saavidt som de borgerlige Love hiemle disse, staae urokkede, thi ellers var Lovens Devilling intet; men ligesaavist er det

paa den anden Side, at en Testamentmager ikke kan blive sit Lands Lovgiver: relative til det publike Væsen kan hans sidste Villie altsaa ikke have anden Grund for sin Urokkelighed, end Vedblivelsen af den Constitution eller Tingenes Forsfatning, under hvilken han testerede; opløses denne, forandrer Staten sin geistlige eller borgerlige Forsfatning, maae de Testamenter som staae i Samfund med denne, sølgelig gaae ud af Kraft; man maatte ellers statuere, at Testatorerne havde eiet Ret til at bestemme en Nations Troe og Regieringsform. Troen maatte rette sig efter Individens sidste Villie, ikke efter Jølelse og Overbeviisning, og Skifteprotocollerne, saavel i Orthodorie som Politikk, udgiøre de symboliske Bøger". — Men naar han saa giver Anvendelse af dette Resonnement paa vore Tider, synes man at opdage et Spring, som svækker hans Argumentation. Man giver Hr. Ass. gjerne Ret, at i Reformationens Tid, da Munkene udjoges, Klosterne ophævedes, Sielensker ikke læstes mere, og Kirken anordnedes paa en anden med en oplaret Religion overeensstemmende God, kunde Regieringen anvende det til gudeligt Brug henlagte Gods til Templernes Vedligeholdelse, til Lærernes Underholdning, til Hospitaler, Skoler o. s. v., og at man heri burde følge Testatorernes Aand, da man ikke kunde følge de af dem giorte Bestemmelser, som nu vare overstemmede af Nationens Villie. Men Forsf. negter dog ikke, at det jo var ilde, at det Kirkegods som blev tilovers efter denne Anvendelse, gif under Kronen (S. 35.), og undskylder denne Operation blot dermed, at der var ingen af Testatorernes Arvinger, som uden en probatio diabolica kunde reclamere det; ja han holder den egentlig i visse Maader for Ret, efterdi Stænder sadde da ved Kongens Side (S. 36.). Indseer jeg tilgavns Vægten i denne Grund, saa ligger den deri, at Stænderne

repræsenterebe Folket, og ved at samtykke, at Godset blev lagt under Kronen, erklærede Folkets Billie og Ønske.

Men nu giøre vi med Forf. et Spring over til vore Tider; og i dette Spring er det jeg synes at finde en Saltus i Argumentationen. "Testamenter (siger han) ere eengang brudte; thi de maatte brydes, da de Testenderes Bestemmelse ei længer kunde følges". Godt! men er dette længer Tilfældet i vore Tider? Er den Bestemmelse, som det beneficerede Gods fik i Reformationens Tid, og med Folkets ved Stænderne repræsenterebe Samtykke fik, ikke endnu meget værdig at følges? Hvorfor skal det da paa nye lægges under Kronen? — og under Kronen vilde det, i det mindste en Deel deraf, blive lagt, naar det efter Hr. Forf. Forslag blev overladt Velstanden til Eiendom imod en forhøiet Afgift, som skulde flyde ind i Statens Indtægter og formere disse. Man vil sige: Overfluddet skulde endnu her bruges efter sin første Bestemmelse til den almindelige Ophlysnings Fremme ved nye Lærestalters Oprettelse, eller de gamles Udvidelse og Forbedring og a. m. Men hvad Sikkerhed har Folket for denne Anvendelse i et uindskrænket Monarkie? Og om det end har Sikkerhed for i Dag, hvad Sikkerhed har det for i Morgen? Man kender de mangfoldige Tiløb til Statens Kasse; men kender man ogsaa Udløbene? Enevoldsregenten er, som saadan, ikke forbunden at giøre Folket Rigsfæst, og Monarken efter Montesquieu's Begreb, som gjør det af sig selv, som regierer efter republikanske Grundsaetninger, hvor fælden! Naar saadant et Overflud først er indladt i Statskassens Svælg, maae dets Anvendelse overlades til Finantsbestyrernes Discretion, og Rigets trængeste Nødvendigheder. — At saadant Gods er Statens Eiendom, kan vel ingen Tvivl være underkastet. Men naar Hr. Forf. spørger:

"hvad om det behagelige Statens Repræsentant (Monarken) efter Folkets Ønske" — hvorledes erfares dette med Vished i et Monarkie? — "at giøre et bedre eller andet Brug af disse dets Eiendomme? Hvad om det opdagedes, at disse kunde benyttes mere til Almeenhed end hidindtil er skeet? hvem skulde da nu mere end i Christian den Tredies Tid kunne reclamere dem?"; saa seer jeg ikke, hvorledes man i dette Stykke kan sætte vore Tider i Ligning med Christian den Tredies? Til Reformationens Tid hverken kunde eller vilde Folket reclamere Kirkegodset, fordi det forlangede ingen Munke, ingen Kloostere, ingen Staalæmæster mere, og Regjeringen havde sørget rigeligen for Kirkers, Skolers og Hospitalers Underholdning. Men om Regjeringen nu vilde giøre andet Brug af det til Læreres og Fattiges Underholdning bestemte Gods; mon da ikke Folket skulde have Marsag at blive bekymret? Det vil have Lærere, vil have sørget for sine Læreres anstændige Underholdning, ikke blot for nærværende Tid, men ogsaa for Fremtiden, naar Vanskeligheden for at faae anstændig Udkomme for dem, som ikke høre til den producerende Klasse, bliver med Luxens og Fornødenhedernes Tiltagende stedse større: det vil have sørget for sine Fattiges Underholdning, hvis Antal med Culturen stedse vorer.

Jeg seer nok, Hr. Forf. er den tærende Stand, hvortil Embedsmænd vist nok høre, ikke saa gunstig som den producerende. Bonden især er den hæderlige Stand, der udgjør den første i Staten, "fordi den føder den og bærer den paa sine stærke Skuldre" (S. 36), og paa et andet Sted forestiller han den Forlegenhed de andre Stænder ville komme i, om Bonden kastede sin Ploug fra sig, og bad de andre gribe den. Denne Forestilling er smuk i en Declaration, men ikke hvor det gjelder om at fastsætte Maximer til at handle efter. Jeg tænker, Bonden

vilde blive ligesaa forlegen som de andre Stænder, naar han kastede Ploven; thi mon han ikke, i det han nærer de andre af sin Overflod, nærer tillige sig selv? Vil man kalde Bonden den første Stand i Staten, fordi Jordens Frembringelse er Menneskets uundværligste Næring, har jeg intet derimod. Men i cultiverede og oplyste Stater lever dog Mennesket ikke af Brød allene: det vil have Bequemmeligheder, Orden og Sielensføde: det vil have Dyrighed, Dommere, Lærere og Videnskabsmænd; og det er Bondens Skyldighed som eier Landet, at nære disse, da Embedsmænd som saadanne, ikke egentlig eie noget, men skulle underholdes af det, som de ved en stiltiende Kontrakt med Landets Eiere have betinget sig. Og mon ikke Bonden — jeg tager her Ordet i dets videløstgigste Mæning, for ikke allene de producerende med ogsaa Producterne forædlende Stænder — vilde ligesaa meget savne Embedsmændene, om de med eet forlode deres Poster, som disse vilde savne Bonden, naar han forlod sin Dont. — Det er Menneskelighedens Lod at overdrive alt, og at gaae fra en Yderlighed til den anden. Man gjorde een Tid for lidet af de oeconomiske Videnskaber, og formeget maaskee af visse speculative. Nu man har indseet de førstes Værd, forfalder man til den modsatte Yderlighed; og man har seet en af Tydsklands berømte Pædagoger, at forsikre: at Ølbryggeren **Mumme** i Brunsvig, som har opfundet den efter ham kaldte brunsviger **Mumme**, der er en vigtig Indtægtskilde for de brunsvigiske Lande, fortiente snarere eller dog ligesaa meget en Erekrønne som den store **Leibniz**. Saadant er enten overdreven Enthusiasmus for en god Sag, eller en Rhodomontade, hvorved man vil indsmigre sig hos Almuen. Den kolde Fornuft følger Middelveien.

Den anden Rilde Hr. Forf. angiver til Fond for et norsk Akademi, er **Ober-Hofretten** i Norge,

Her synes man at burde troe artifici de arte sua. **Ober-Hofretten** i Norge (siger han) koster Staten henimod en Halvsnees Tusinde Rigsdaler aarlig, og er, saalænge dens Domme staae under Appel, kun een Instants mere, altsaa en Byrde og Udgiftskilde for de Sagsførende. De som støtte den med det forslidte Argument, at den er en Skygge af de gamle Herredage, kiende formodentligen ligesaaalidet Norges Historie, som dets Tankemaade: en Skygge vil jeg ikke astrætte den at være, men den er uden Lye. Naar **Hagen Adelssteen** og Norges gamle Konger sad Ret med Norges Mænd; paa **Gule-** og **Frosteting** gave Love efter Folkets Ønske og deres Laugmænds Raad; naar **Christian den Fjerde** i egen Person med Laugmændene afgjorde Nordmænds Trætter: saa finder man vel kun en svag Levning heraf i en Ret, der under **Vicepræsidium** af **Striftamtmanden** i **Aggerhuus**, aarlig dømmer i omtrent 70 civile Sager, og ikke endeligen uden paa 100 Rdlrs. Hovedstoel. Nordmanden som hidtil fra sine Fielde ei har kunnet vise sine Sønner mere end **Kundskabens Morgenrøde**, vilde ndentviul med større Glæde see dens **Middagssoel** opgaae i en **Høiskole**, og taknemmelig erkende, om Regjeringen, naar der er blevet sørget for de Mænd, der nu beklæde **Ober-Hofretten**, til **Høiskolen** vilde henlægge en Fond, som nu bortsmelter til at nære et udlevet **Kikaion**. — Jeg forbigaaer andre Rilder, saasom: hvad **Kiøbenhavns Universitet** bør afgive, hvad der kan ventes af norske **Patrioters Gavnildhed** — men hvorfor ikke ogsaa af **Danke**? Jeg kalder ikke den **Patriot**, som elsker ene **Danmark**, ene **Norge**; men hvis Kierlighed omfatter begge Stater, og som arbejder for begge Rigers Vel. — Hvad **Sorøes** "døende" (han kalder det ogsaa "titulair" **Akademie**) angaaer, hvilket han og anviser det norske **Akademie** til sin Fonds Forbedring; da har jeg derom sagt

mine Tanker paa andre Steder; og Hr. Forf. anfæ-
rer og samtykker hvad jeg derom har sagt i denne
Journal's andet Hefte. Men han har udeladt den
Indskrænkning jeg der har gjort: at Skylden (hvor-
for Henfigten af en privat Stiftelse ikke opnaaes)
ikke maatte være paa Regjeringens Side eller Kun-
ne tilskrives nogen dens Forsømmelse i at træffe
eller vedligeholde Foranstaltninger til dens Op-
naaelse. Man giennemgaae de til dette Akademies
Ophjælpning giorte Anordninger, og see saa, hvorli-
det de ere overholdte!

Hvad Hr. Forf. S. 49 resonnerer om Stænder
og Civismen (et Ord, som det maaskee skal blive van-
skeligt at give et bestemt Begreb om), er neppe re-
sonneret efter et Monarkies og allermindst et uind-
skrænket Monarkies Grundprinciper, og falder tilsidst,
er jeg bange, ud til Ordstrid. "Han kiender (siger
han) kun tvende Stænder i Landet, Bonden nemlig
og Borgeren; Embedsmanden udgør ingen Stand.
Ja egentlig er der kun een Stand i Landet, det er
Borgerne, cives, i Demokratiet er Folket, i Monar-
kiet Folket og Kongen". At kalde Folket en Stand
i en Regjering, hvor Souverainiteten er hos Folket,
finder jeg upassende; ligesom at sætte Folket som
Stand ved Siden af Kongen i et Monarkie, hvor
Monarken ikke blot har den udøvende Magt, men
forener alle Magter i sin Person, som Folkets Re-
præsentant. Hvorvidt Embedsmændene i en Stat
kan kaldes Stand, beroer paa hvad man tænker sig
ved en Stand og i hvad Regjeringsform man tænker
sig den. Vel ere Embedsmænd til for Folkets Skyld,
og ikke Folket for dem; men i en oplyst Stat udgøre
de baade en vigtig Deel af Folket, og ere (som jeg
alt har sagt) ligesaa nødvendige til Statens Sammen-
hold, som Bonden og Borgeren. — Jeg ønskede, at
vore politiserende Skribenter ikke vilde saa ganske til-

sidesætte vor egen Regjeringsforms Principer — da
det dog engang bør ansees, som afgjort af Folkene's
Historie, at Folkelykksalighed er uafhængende af Re-
gjeringsform — men heller ved at opløse Regent
og Undersaat om deres gjensidige Pligter, søge at
gøre begge fornsiede med hinanden, end opfylde Phan-
tasterne med Ideer om platoniske Statsforfatninger,
der, om de end vare til at udføre, ikke kunde faae
Fæstthed uden de voldsomste Krampetrækninger i Stats-
legemet, og naar de havde faaet Fæstthed, ikke kunde
love sig større Bestand og Varighed end alle menne-
skelige Forandringer.

Der er sagt nok om Hovedstædernes Ubequem-
hed til Musernes Sæde; men man vil ikke fortryde
at læse, hvad ogsaa vor Forf. siger derom: det er
ikke blot bekendte Ting under et behageligt Foredrag,
men Sagen ogsaa bedømmet fra andre Synspunk-
ter. — Forresten synes Forf. ikke at være stor Ven
af Akademier i Almindelighed, og holder det for uaf-
gjort, "om ikke Maalet vissere opnaaes igiennem vel
indrettede Real- og Normal-skoler, end ved disse Cor-
pora, i hvilke Naturens Vink vel ikke altid saa om-
hyggeligen agtes eller saa nøiagtigen følges, og som,
fordi de staae affondrede i Staten, fordi de have For-
retter og Privilegier, fordi de ere i Besiddelse af For-
dele, som ere uafhængige af Arbeidet, let kunne danne
en skadelig Esprit de Corps, og aabne Døren for
Aristokratiet, for videnskabeligt Monopol og hierar-
kisk Vælde".

Jeg forbigaaer mange artige Betragtninger,
hvortil Antagonisten har givet Hr. Forf. Anledning,
for at blive lidet staaende ved den sidste, og i mine
Tanker vigtigste og best udførte Deel af Skriftet,
hvori undersøges: om det er politisk rigtigt, at
Norge gives et af det kispenshavnske uafhængigt
Universitet; en Undersøgelse, som de fleste der har

skrevet om Norges Akademie, have declineret. Man støder her ofte paa Tanker, som ere sagte af andre, og især af Forsk. til det bekjendte Stykke i Minerva for May d. A. om Norges Akademie; men man seer her, hvad Forskiel der er imellem den liberale og upartiske Underseger, som det allene gielder om Sandhed; og den, hvis Sind er opfyldt med Had og Nidskhed imod det ene Folk, og som allerede har taget sig Partie, førend han undersøgte: imellem den adle Patriot, som med Velvillighed omfatter den hele Stat, og den Indskrænkede, der ikke kan tænke sig Fædrelandet, uden i den Plet Jord hvor han kom for Lyset. Til Bevis vil jeg ikkun anføre denne liden Prøve. Man har holdet et eneste Universitet i begge Riger for et Middell til at blande Nationerne, og denne Blanding for politisk nyttig for det Hele. Vor Forsk. meener just, at "Middellet til rigtigheden og med Hensyn til fælles Hæld at blande Tvillingrigerne, er et norsk Universitet. Ved norske Musers Alter (siger han S. 109) ville danske Sønner indvie sig til at tiene Fædrelandet i Norge, Norske vilde i det gamle Kundskabets Tempel kaare Danmark til Fædreland. Friheden vil virke Concurrence. Public Spirit vil da faae den rette Bøyning, og opklaret Fædrelands Kierlighed vil hos duelige Borgere bevirke den Selvstændighed, som danner den sande Patriot. Danmark vil aldrig savne Nordmænd i sit Skib: det eier Rigerens fælles Collegier og sidste Domstoel, dets mildere Klima vinker den Syge, store Bogsamlinger den Lærde, Konster Dilectanten, Hovedstadens Forslystelser lokke den der søgte Udspredelser. Naturen virker heldigst uden Baand, dens Gang er skøn og rigtig".

Forresten bygger Hr. Forsk. denne Undersøgelse paa frlgende Maxime: at intet er politisk rigtigt, uden hvad der er retfærdigt. Maximen er uden-

tvivl høit og heroisk; og om den end skulde befindes uudsærlig i Praxis, bør man dog forsvare den i Theorien, at Menneket stedse kan have et høit Ideal i Sigte, ved hvis Besølgelse, om det end ikke kan altid naaes, det dog staaer mindre Fare for at falde saa dybt, som naar det har et lavere for Dine. Men forresten, cum ventum ad verum est, naar man efterseer de borgerlige Selskabers Krønike, befrygter jeg man vil finde Digterphilosophens Maxime sandere: at Nytten i de fleste Tilfælde er Moder til Retfærdighed *), og at Retfærdighed i de mange forviklede Tilfælde, som Staternes Bestyrelse fører med sig, endnu ofte maae vige for den almindelige Interesse. Men denne Strid overlader jeg gjerne Statsphilosopherne at afgjøre. Endnu maae jeg lægge til angaaende Sproget og Stilen, at denne sidste Afhandling er en af de smagsfuldeste Mundfulde Danske Sprog, jeg i lang Tid erindrer at være bleven budet danske Læsere.

Forsøg til en Oversættelse af Pauli Brev til de Romere ved Rasmus Møller, Mag. Phil. og Sognepræst for Uldum og Laugsbov-Meenigheder. Kiøbenhavn 1793.

De Forandringer, som det N. T. Exegetik i det sidste Decennium har faaet, vise sig først ret i Oversættelser af de hellige Bøger, som indeholde Resultaterne af de bedste Skriftfortolkeres Undersøgelser, hvis mange og forskellige Meninger Oversætterens Konst forener og samler i et almeennyttigt Ganke. Det N. T. Skrifter have vundet i Forstaaelighed og Interesse ved den indførte liberalere Behandlingsmaade, som Erkendelsen og Efterfølgelsen af de Regler,

*) Horat. Serm. I, 3, 98. *Utilitas justis prope mater* & 491.

hvorefter de classiske Skribenter af smagfulde Commentatorer behandles, har banet Veien og givet Mønsteret til. Denne Smag finder nu saa almindelig Gudest, og er i vore Dage blevet saa herskende, at et Forsald fra den hermeneutiske sikke Vei til den philosopherende Mode i Biblen, som den Kantiske Secte truer med, ikke lettelig er at befrygte. Imidlertid, hvad formaar ikke en stor Mands Exempel? især, naar man ved Slutninger af Tingenes Natur troer at kunne mageligere afgjøre Sagen, end ved Ordnes Udtolkning og Skribentens opmærksomme Læsning og grundige Studium. Det var Arianernes Skik, som, da de saae, at de med den hell. Skrift og dens Ords beviislig rigtige Udtolkning ikke kunde komme tilrette, forlode den hermeneutiske Vei, og lagde sig efter at philosophere. Saaledes blev af Theologien en Philosophie. Denne philosopherende Theologie begynder atter at leve op i Kants Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft, hvor han støtter sig paa de gamle Moralphilosophers lignende Adfærd med Graekernes og Romernes sabelagtige Gudelære. De skal, paa hans Ord (p. 150.) have vidst omsider at udlægge den groveste Polytheisme til blot symbolisk Forestilling af det eene guddommelige Væsens Egenheder, og saalange tydet Folketroen, indtil de bragte den nær til en alle Mennesker forstaaelig og ene gavnlig moralsk Lære. Det vilde dog, som det synes, blive Kant vanskeligt at bevise, at hine Moralphilosopher med deres theologiske Speculationer virkelig have havt denne Hensigt, at lutre Folketroen og bringe Religionen i Overeenstemmelse med de almindelige moralske Troesætninger. Det kan i det højeste ikkun gielde om Stoikerne, som statuerede een Gud; men da dennes Kræfter ere saa forskiellige, tilfide de Verdens Dele, hvori hans Magt yttre sig, forskiellige, saa forklarede de deraf Gudernes Antal, og

lempede paa denne Maade Folketroen efter deres Philosophie (Cic. de Nat. D. 2. c. 15-30.) Alt længe for dem amuserede de Wiise sig med Fornuftforklaringer af Homers og Hesiods, Theogoniens Skaberes, Fabler; men hvorliden de vedkom Religionen, hvorliden de virkede paa Moralen, det viser Socrates's, den ypperste Moralphilosophs, Foragt for disse, som Cicero kalder dem (Nat. D. 3, 24.), vanskelige, men unyttige Grublerier. Stoikerne, og efter dem de yngre Platoniker, raffinerede fornemmelig paa disse Religionens Accommodationer efter deres philosophiske System, som de vidste at gjøre saa probable, at man skulde troe, de ældgamle Digtere, hvilke de paa-byrdede deres egne ethiske og physiske Allegoriens Hjernespind, uagtet de aldrig havde tænkt derpaa, havde været Stoiker (Nat. D. 1, 15.); ligesom Paulus, efter det Sprog, han fører i den Kantiske Fornuftreligion, kunde synes at have været en Kantianer. Men selv mange Stoikers Hensigt miskiendes, naar man meener, at deres Accommodationer have havt Overtroens Udryddelse til Sigte, da intet er vissere, end at Chrysis, en Mester i denne Kunst, ved sin Fornufttheologies Drømmerier befordrede den crasseste og skadeligste Overtro (Cic. Divin. 1, 20, 21.); og at de Fornuftigere i denne Sect, en Panætius og Posidonius, langt fra at sætte sig imod eller bortraifonnere Religionen, snarere, smigrende for Folket, kom den til Hielp med deres Fornuftgrundes Understøtning (Div. 2, 42. ibid. 1, 30.) Det samme gjorde længe tilførn Socrates, som aldrig den Lyster paakommen at sammenækte Theologien med Moralen og Politiken, da han blev ved de giængse religiøse Forestillingsarter (Div. 1, 54.) og forsvarede dem endog indtil Mistanke om nye Overtroes Indførsel. Plato fulgte heri sin Lærers Mønster, og misbilligede enten ligefrem al Philosophieren i Theologien (Nat. D.

I, 12.) eller anbefalede i det mindste Tilbageholden-
 hed og Taushed i at bekendtgjøre sine formeentlige
 Opdagelser (Cic. in Timæo); og, naar han selv ac-
 commoderer Religionen efter Fornustlæren, saa seer
 det, vel at mærke, ikke for at belære og oplyse Mæng-
 den i Theologien, men for ikke, som Socrates, at
 støde den for Hovedet med sin Philosophie (ibid.)
 Den langt ældre Pythagora's Arcana, hvori han,
 som man troer, beskæftigede sig med physiske, theolo-
 giske og politiske Undersøgelser, vare baade indskræn-
 ket til et lidet sluttet Selskab, og hans arithmetiske
 Theologie desuden saa dunkel, at ikke engang Py-
 thagoræerne selv forstode den. Havde det været hans
 eller andre Philosophers Hiemed med deres blot til
 egen Videbegierligheds Tilfredsstillelse sigtende
 Kontemplationer at virke paa Mængden, og befordre
 en Reform i Religionen: saa havde de neppe holdt
 deres Accommodationer saa hemmelige, ey heller talt
 et Sprog, som tilkiendegav, at de ikke ønskede at
 forstaaes af andre, end deres Venner og Tilhængere
 (Nat. D. 3, 14.) Allermindst havde de, arbejdende
 til dette Hiemeeds Opnaaelse, af Hang til Historisk at
 udlægge Mythologien, kuldkaftet al Religion, som Cyre-
 naikerne: Diagoras, Theodorus (Nat. D. 1, 23.)
 og selv Euhemerus (Nat. D. 1, 42.). Mange flere
 Beviser kunde anføres af den philosophiske Historie
 paa Philosophers uden al Prætension paa moralsk Ind-
 flydelse foretagne theologiske Disputer, som desaar-
 sag heller ingen videre Følger havde, eller efter de Dispu-
 terendes Hensigt skulde have, da Philosopheren i Re-
 ligionsfager lettelig kan drage Religionens Ringeaft
 efter sig, og ansaaes derfor efter Alderdommens Tæn-
 kemaade for uværdig Philosophen (Nat. D. 3, 17.)
 Saaledes dømte de Gamle, hos hvilke denne philoso-
 pherende Smitte dog af Mangel paa Folkelærere, van-
 Feligere kunde faae Indpas: hvor meget mere bør vi

gjøre det, som have Folkelærere, og hos hvilke den
 ufornuftige Fornustfortolkning af Skriften, isald den
 fandt Tilhang, formedelst Philosophernes større Ind-
 flydelse paa Mængden nu end da, lettere kunde for-
 plantes.

Forandringer derimod og Forbedringer, som vor
 bibelske Theologie i Tidens Længde kan have bekom-
 met ved en fra Systemets Tvang mere sondret Erege-
 tik, hvilken Kritikens klogere Anvendelse, forøget Sprog-
 kundskab, og fremfor alt fortroeligere Bekendtskab med
 Forfatterens Tidens Genius, beforder, bør ikke blive
 pythagoriske Arcana eller de Lærdes udelukkende Eien-
 dom; men ved bibelske Oversættelser, opførte paa
 denne fastere Eregetikens Grundvold, frugtbargjøres
 og insinueres den i Grundsproget ukyndige Læser. For
 denne er da ogsaa nærværende Oversættelse bestemt,
 hvori Forfatteren har søgt at levere Originalens Ind-
 hold og Tanker saa nøie og troeligen, som mueligt,
 udtrykte, men dog tillige indklædt i et saa forstaae-
 ligt Sprog, at Læseren ikke først skulde giennemvæn-
 dre en Hær af Noter, for at komme til Meeningen.
 Ingenlunde vilde han modernisere Paulus, eller isøre
 ham en pyntelig og efter Modens Regler afpasset
 Dragt. Nei! den vilde vist ikke klæde den Mand,
 der har saa høie og alvorlige Ting at sige sine Læsere.
 Men ligesaa lidet vilde han lade ham fremtræde i en
 uordentlig, forvirret, østerlandsk Kånsel, og altsaa for
 den Ularde ukjendelig Skikkelse. Begge disse Yder-
 ligheder har han søgt at undgaac, og Middelveien
 herimellem var den, han ønskede at træffe. Anmærk-
 ninger, som Lægmand desuden ikke stort agter paa,
 vare derfor overflødige ved en saadan Oversættelse;
 og, hvor de endda anbringes, der seer det mere for
 at retfærdiggjøre Overfatteren, end for at oplyse Ma-
 terien. Spring i Tankesølgen, som Paulus underti-
 den i Raisonnementets Hede tillader sig, har Hr. Mag.

troet at burde udfylde, og derfor indskudt dem, skönt med mindre Stil, i Oversættelsen. Deri tænkte han uden tvivl rigtig, da uden dette Supplement Apostlens Meening i den almindelige Bibelovertættelse, med hvilken nærværende Arbejde retteligt sammenlignes, ofte med Nøie opdages.

Forfatteren erklærer sig i Fortalen mod ordrette Oversættelser, som i hans Tanker slet ikke fortiene Navn af Oversættelser. Og det haarde Sted Cap. 9. v. 14. følg., hvori Apostelen forsvarer Guds Beslutning i at forskyde Jøderne og indbyde Hedningerne til Christendommen, som i vor Oversættelse med Hæld er formildet, kan tiene til Beviis paa Rigtigheden af Forfatterens Paastand, naar man her sammenligner hans aanderige Oversættelse med vor almindelige, som af Nidkiærlighed til Ordretted forleder til Jødiske og uværdiske Forestillinger om Gud.

Ved vanskelige Stæder har han fornemmelig be-
trækket sig af Koppe, uden dog at binde sig enten til hans eller nogen anden Fortolkers Meening.

(Denne Rec. er af Prof. Tork. Baden.)

VII.

Kongelige Rescripter og Cancelliebrev.

Kongel. Danske Cancellies P. M. af 7 Septbr. 1793.

"Ved Skrivelse af 9de Julii sidstleden har Consistorium i Anledning af de tvende nye Professorum Extraordinariorum Beskikkelse ved Kiøbenhavns Universitet, den ene i Historien og den anden i Statistiken, indstilt til dette Kollegii Bestemmelse, om ikke den i Statistiken udnævnte Professor Extraordinarius Thaarup herefter bør examinere i sin Videnskab ved latinisk juridisk Examen, enten allene, eller vepælviis

med begge Professoribus historicarum ordinario & extraordinario".

"Efter at have om denne Sag corresponderet med Hans Durchlauchtighed Patronen for Universitetet, fulde man til behagelig Esterretning tiensligst melde, at ved alle foresaldende, i Fundatsen benævnte Leiligheder, bør Professor N. Kall examinere afværlende med Professor Kierulff i Historien, og med Professor Thaarup i Statistiken".

Schow. Colbjørnsen. Reiersen.

Dito P. M. af 27de August saaledes lydende:

"H. R. M. er allerunderdanigst blevet foredraget den fra General-Auditor og Professor Wreggaard indkomne Ansøgning om Frietagelse for at holde den ene af de ved Universitetets Foundation befalede trede forskellige Forelæsninger, saavel som for de overordentlige og ubestemte Forretninger, der vedkomme hans Embede som Professor Ordinarius og Assessor i Consistorio m. v., tilligemed Professor Extraordinarius Colds Ansøgning om at beskikkes til Professor Juris Ordinarius og Assessor Consistorii, samt de Herrer Rectors og Professorers, saavel som Universitetets Patrons derover afgivne Erklæringer. — Og da Allerhøystsamme derpaa under 23de d. M. aller-naadigst har behaget at resolvare saaledes:

"Efterat Vi have ladet Os udførligen foredrage indbemeldte tvende Ansøgninger, samt Vedkommendes derover afgivne Erklæringer, ville Vi, da i Følge af Resolutionen sub dato 19 December 1748 Vores General-Auditor af Søetatens Skal tages af det juridiske Facultets Professorer, paa de af Prof. Wreggaard anførte Grunde, have ham i Naade dispenseret fra de Forretninger ved Universitetet, hvorfra han for Fremtiden at maatte fritages allerunderdanigst

haver ansøgt; dog at han, saalænge han ved Universitetet forbliver, afholder de øvrige Forretninger med den Glid og Nidkierhed Fundationen udfordrer og som hidindtil har udmærket hans Embedsførelse, ligesom ham og fremdeles ved Universitetet forbeholdes den Option hannem som Consistorialis hidindtil haver tilkommet, til Fordeel for den Professor, hvilken overdrages hans Vices. Her til ville Vi ved denne Borets Resolution allernaadigst udnævne Professor Cold, der imod en aarlig Afgift af 1200 Rdlr. til General-Auditor Nørregaard nyder de Commoda og Emolumenter, som denne paa nærværende Tid haver, eller ham herefter maatte tilfalde. Og som disse for Prof. Cold, hvis academiske Glid og Duellighed Vi i Naade have bemærket, blive et Tillæg til hans ved Academiet havende Gage af 400 Rdlr., skal dette dog ikke ansees som en Designation, da Vi forhaanden ei ere sindede at gjøre nogen Undtagelse i det som den nyere Fundation og det senere Rescript af 12te Septbr. 1788 i saa Fald tilholder. Som det heraf vil blive en Følge, at Cold paatager sig Nørregaards Partes in Consistorio, for saavidt denne ei selv forretter samme, saa ville Vi, i Tilfælde af at Touren til Rectoratets Bestyrelse skulle tilfalde Prof. Nørregaard, forbeholde Os nærmere at bestemme, hvorledes dermed skal forholdes, ligesom og, naar og af hvem de af Prof. Nørregaard til Godtgjørelse for Naadsensaar saa billig ansatte 800 Rdlr. skal udredes".

"Man undlader altsaa ikke her ved tiensligst at tilmelde de Herrer Rector og Professorer ved Kjøben-

havns Universitet denne allerhøieste Resolution til behagelig Efterretning".

Brandt.

Schow. Colbiörnfen. Reiersfen.

Dito af 31te August.

"Fra de Herrer Rector og Professorer ved Kjøbenhavns Universitet modtog Cancelliet den 5de f. M. en Skrivelse, hvori de, i Anledning af en dertil indkommen Beretning fra Conferensraad Kottbøl, at Gartner Wache ved den botaniske Have ansøgte at blive forflyttet til Gartner-Embedet ved Friderichsborgs Slotshave, og at det Kongel. Rentekammer havde i Sinde i hans Sted igien at anbringe Gartner Holbøll ved Frydenlund, foreslog, at Holbøll maatte beskikkes til Gartner ved Friderichsborg imod en aarlig Afgift af 100 Rdlr. til Wache, saalænge han forblev ved den botaniske Have. — Man udbad sig herover Rentekammerets Betænkning, men imidlertid modtog man en Skrivelse, hvori Samme meldte, at H. K. M. allernaadigst havde udnævnt Gartner Wache til Gartner ved Friderichsborgs Slotshave, og tillige anbefalede Gartner Holbøll til at succedere ham, da Gartnerembedet ved Frydenlunds Slot, formedelst Slottets forestaaende Vortfølgelse nu maatte indgaae, hvorhos Kammeret ved at indsende Geheimeraad Holmskiølds i denne Henseende afgivne Erklæring, tilligemed Gartner Waches, Holbøll meddeelte, forbeelagtige Vidnesbyrd, yttrede, at den botaniske Have, efter dets Formeening, vilde blive vel tiemt med denne unge Mand, især naar han efter Geheimeraadens Forslag ved en kort Tid at reise til England og Holland, kunde faae Leilighed til at udvide sine Kundskaber, hvortil Kammeret vilde søge at udvirke ham hans Gartnergages Forlængelse endnu paa et Aar,

i hvilken Tid Bache havde lovet at ville have Tilsyn med og forestaae den botaniske Haves Dyrkning; ligesom og Kammeret ved dets paa ovenomtalte Cancelliets Pro Memoria senere afgivne Svar, henholdte sig til bemeldte dets Skrivelse. Da man nu heraf erfarede, at Direktorerne for den botaniske Have vare af ulige Mening i Henseende til en Gartners Ansættelse i Baches Sted, og Rescriptet af 6te April 1788, hvorved de Herrer Rector og Professore. befales at modtage den botaniske Indretning, tillige fastsætter, at Hans Majestæt, i Tilfælde at Direktorerne maatte være af ulige Mening, vil, at Sagen til Decision skal indberettes i Cancelliet, saa har man omstændeligen foredraget Hans Majestæt alt det i denne Sag Passerede. — Allerhöfstsamme har derpaa under 23de d. M. allernaadigst behaget at resolvere saaledes:

”Bores Cancellie haver at tilmelde Direktionen over den botaniske Have, at der intet haves imod, at Holbøll i Baches Sted ansættes til Gartner ved samme, under de Vilkaar, som Geheimeraad Holmskiølds Forslag og Erklaring indeholder”.

Hvilken allerhöieste Resolution man herved tiensligst skalde tilmelde Velbemeldte Herrer Rector og Professore til behagelig Efterretning, da Direktionen derom ligeledes herfra er meddeelt Underretning.

Brandt.

Schow. Colbiörnßen. Reiersen.

Consistorii Svar til det Kongel. Danske Cancellie paa Foregaaende.

I Følge H. R. M. igiennem det Kongel. Renssekammer yttrede Dnske, hvilket vi ansee som en Befaling, har Universitetet besluttet: at antage Holbøll til Gartner ved den botaniske Have, paa de Vilkaar:

at 1) han af Consistorio modtager sin Bestalling, og ved Revers forpligter sig til at efterkomme de ham derudi forelagde Poster. 2) At han paatager sig en udenlands Reise til de botaniske Haver i Holland og Engelland, for der at forbyrve sig den fornødne Kundskab, hvilken, dersom den ikke paa eet Aar kan naaes, vi ikke kunne tvivle paa, at han jo omsider vil opnaae ved H. R. M. allernaadigst Tilladelse til, at hans forhen havde Gage saalange maatte ham tilstaaes, som hyn maatte behøve til at erlange den; og 3) at Bache saalange forbliver ved Haven, indtil Holbøll selv er i Stand til at modtage den. Kiøbenhavn den 18 Sept. 1793.

Horneman.

Waldike.

Cancelliets Skrivelse af 14de Septbr. 1793: at Studiosus Juris Hagerup maae, uden enten at have underkastet sig den philosophiske Examen eller den ved Forordningen af 7de May 1788 anordnede Forberedelsesprøve, indstille sig til juridisk Embedsexamen.

Kongel. Danske Cancellies Skrivelse af 12 Octbr. hvorved det tillades Conrector Zeiberg i Ribe, at dimittere til Universitetet et ungt Menneffe, som i nogle Aar har været i hans Huus, uaget saadant ved den gode §. i Skoleforordningen af 1775 er forbudet; siden Skolens Rector ikke har havt noget derimod at erindre, og bemeldte unge Menneffe ingen Undervisning har nydt i Ribe Skole.

Dito af 12te October: at det kan tillades Candidatus Theologiae Stephan Tetens at opsætte sin udenlands Reise indtil næste Foraar, imod at Stipendium Hopnerianum, som et ham tillagt, indeholdes indtil hans Afreise.

Dito P. M. af 26de October: at Studiosus Juris Daniel Blechingberg her af Staden maae antages til latinſk juridisk Examen, uden at underkaſte ſig den med Examen Philoſophicum forbundne philologiſke Prøve.

Kongel. allern. Reſcript af 18de October, hvorved bevilges Candidatus Philoſophiæ & Philologiae Japetus Smith at deholde Collegium Walkendorffianum i 5 Aar, uagtet han i den philologiſke Prøve ikkun har erhholdet Characteren Haud illaudabilem.

Det K. D. Cancellies P. M. af 19de Octbr.: at der intet haves imod, at Studiosus Christian Ramus i Overeensſtemmeſe med Conſistorii Erklæring erhholder Magiſtergraden uden Examen, imod at han lader trykke og offentlig forſvarer en latinſk Diſputat.

Kongel. allern. Reſcript af 15de November: at Studiosus Andreas Lys maae nyde Communitetet og Regentſen indtil næſtkommende Paafke, uagtet han ikke har taget Examen Philologicum.

Det K. D. Cancellies Skrivelse af 30te November: at Studiosus Hans Chriſt. Ebbesen maae antages til latinſk juridisk Examen uden foregaaende Forberedelses-Examen i Folge Forordningen af 7 May 1788.

Dito af ſamme Dato for Studiosus Juris Steen Kierulff, af lige Indhold.

VIII.

Udenlands Reifende.

I dette Eſteraar ere de Herrer Waſtholm og Behr, Theologer, og Fiſcher Jurist reiſte til Göttingen, for at forſætte deres Studeringer. Den forſte er underſtøttet af det Vinſtrup-Reſenſke og et Rosenkrantsiſke Stipendium, den anden af det Raſſonſke.

Hiem er i afvigte Foraar kommen Hr. v. Bercker, efter at have tilbragt $1\frac{1}{2}$ Aar i Göttingen og i Kiel $\frac{1}{2}$ Aar. Dog er han igjen i Eſteraaret afreiſt til Jena. Hans Studium er Hiſtorie og Cameralsvidenſkab.

Ligeledes er i dette Eſteraar hjemkommen Mechanikus Hr. Jeſper Widſtrup, ſom har opholdt ſig paa 7de Aar i London, for at gjøre ſig fuldkommen i allehaande mathematikke Instrumenters Forfærdigelse, hvori han allerede for ſin Dorteiſe havde viiſt ſig med Kienderes Biſald. Da han er den forſte danſke Student, ſom har gjort Instrumentmageriet til ſin Profeſſion og Næringsvei, ſaa har jeg troet, det maatte være Publikum behageligt at kiende de Vanſkeligheder han har havt at kæmpe med i Engelland, for at naae ſit ædle Maal, og til den Ende ubbedet mig af ham en Beretning om hans Ophold i London, hvilken jeg her meddeler i hans egne Ord. De deri paaberaabte Breve og Atteſter har jeg ſeet og læſt, og kan bevidne deres Rigtighed.

"Jeg reiſte fra Kiøbenhavn i Julii Maaned 1787 lige til London, underſtøttet af det Thottiſke Stipendium med et Tillæg af Kongen, for fornemmelig og ſaameget mueligt at perfectionere mig i mathematikke, optikke og phyſikke Instrumenters Forfærdigelse, en Konſt, ſom paa intet Sted i Europa er i nogen Anſeelse uden i London, og ſom ingen danſk Studerende før mig har paataget ſig at igiennemgaae i dens Dele. — Uagtet jeg bragte med mig de beſte Recommendationer til Sir Joſeph Banks (Præs. R. S.), Grev Brühl (Saxiſk Envoye) bekiendt af mathematikke og aſtronomiſke Kundſkaber, lykkedes mig dog ikke ved diſſes Mellemhandling at faae Afgang til en Konſtners Bærſted; og de Vanſkeligheder der vilde møde mig heri, ſpaaedes mig i følgende Linie af et Brev fra Sir Joſeph: "At ſee Dem anbragt hos en Konſtner

her, finder jeg meere vanskelige end jeg havde ventet; disse Folk ere tilbageholdende med at lære en Udlænding en Kunst, med hvilken dette Land har vundet saa mange Penge og saa megen Reputacion udenlands". — Hvem som kiender mathematisk Instrumenter, maae kiende Sandheden af disse Linier; jeg indsaar derfor, at det ei var hos Videnskabers Mand jeg burde søge at faae Udgang til denne Kunst; thi hvilken Patriot vilde vel recommendere en Udlænding til at lære og bringe hjem med sig en Kunst, som havde forkøbt Landet fra alle europæiske Støder, saa mange Penge og saa megen Reputacion? Intet uden sand Lyst for denne Kunst, med Haab om mit Fædrelands Assistance til at ledes igiennem denne vidløftige Bane, og Medvidenhed at det ikke ciede nogen Universal-Mand i denne Kunst, ja ved Hr. Ahls Død ikke engang Nogen som kunde forsyne Landets Astronomer og Geographer med Instrumenter til de nødvendige Forretninger, kunde have overtalt mig til at vedholde i min Bestemmelse. Det falde mig ind, at det maatte være i en arbejdende Mands Character jeg skulde finde Veie til Konstens hemmelige Rilder, hvilket lykkedes mig; og jeg fik Udgang og Plads først i en Konstners Værksted, som var en af Mairne og Blunds fornemste Arbeidere og holdt Svenne for deres Regning, dog ikke uden store Omkostninger med Premium 5: Introduction, smaae Værktøiers Anskaffelse, samt ugentlig Betaling for min Plads, uden at faae det ringeste for mit Arbeide. Jeg blev underrettet om, at Konsten havde Mestere i trende, almindeligst i fire forskjellige Dele, nemlig 1) Framing, det er Instrumenter som forfærdiges med Jodet allene, 2) Dryening 3) og 4) Glas- og Metal-Slibning: til at lære enhver af disse, maae Læredrenge give Præmie og tiene deres Mester i 7 Aar. Det indsees let, hvor utilstrækkelig min først bestemte Reise-Tid, som kun var 3 Aar,

var til at igiennemgaae disse Dele, som maatte skee i det mindste igiennem trende Værksteder. Jeg søgte derfor om Prolongation; og paa Grund af ovenmeldte Vanskeligheder jeg havde for at faae Plads i Værksteder, samt dertil udfordrede Tid, blev mig denne Prolongation allernaadigst bevilget end videre for 3 Aar. Foruden den første Konstner jeg kom til, har jeg siden arbeidet i tvende Værksteder, dog ikke uden Præmie og Udgifter for at lære Glas- og Metal-Slibning. Paa de Dage som jeg ugentlig accorderede mig for eget Arbeide, haver jeg forfærdiget adskillige Instrumenter, saasom en Sextant, et Apparat saa kaldet Mechanic Powers, Microscopia, Tubi og acromatiske Kikkerter, som jeg Tid efter anden haver hiemsendt, som Vidner om min Tids Anvendelse og Fremgang i Konsten, til de Herrer Justitsraad Bugge og Prof. Træschow, fra hvilke Mand jeg har erhholdet de fyldestgørende Efterretninger, at disse mine Arbeider have holdt Prøve med engelske Konstneres, som man alt her havde. I de sidste tvende Aar haver jeg, foruden at have forfærdiget en liden Theodolite efter den engelske Maade, en Acromatic Tubus, 30 Tommer lang med trende Forstørrelser, samt andre ubetydeligere Instrumenter, været beskæftiget med Forfærdigelsen af en Sextant med Stativ og Jod paa en nye Construction af egen Opfindelse. Dette Instrument kan bruges a) som Sextanter i Almindelighed til Skibs; naar fastet paa sin Jod og Stativ kan den, formedels egne Indretninger, bruges med uueligste Accurateesse; b) for Hvide-Observationer paa Land uden nogen sand eller kunstig Horizont; c) kan ogsaa sættes i en Stilling, for med den at opmaale horizontale Vinkler; og endelig d) har jeg givet den æquatoriske Bevæggelse, for at tage Distancer imellem himmelske Legemer til Længde-Maal; er ogsaa forsynet med en Azimut Cirkel

og Nomus. — Jeg viiste Instrumentet i London til Præsidenten af R. S., til Grev Brühl med andre Videnskabers Mænd der, som approberede dets Construction, og tilstod mig, at det var det første Instrument af sit Slags, som de havde seet saaledes konstrueret. — Jeg haver nu bragt det, tilligemed ovenmeldte Theodolite og Tubus, med mig til Kiøbenhavn, for at foreviise Videnskabers Dyrkere og Befordrere; især haver jeg anmodet de Herrer Justitsraad Bugge, General-Adjutant Løvenørn og Professor Lous (der for nogle Aar siden udgjorde en Længde Commission, for at undersøge de armandske Uhre), at undersøge og meddele Erklæring om disse mine Arbejder. Man kunde vel have ventet af mig en Afhandling om noget Nyt eller forbedret i de mathematiske eller physiske Videnskaber; men de som vil allene overveie, hvilken Tid der udfordres for praktiske Øvelser, foruden de dermed nødvendig forbundne theoretiske Studier, vil vist have mig undskyldt. Desuden smigter jeg mig med, at dette medbragte nye Instrument, hvilket jeg haver selv indrettet og forfærdiget, og som jeg haaber vil blive en Indledning til maaskee vigtigere Forbedringer paa Navigations-Instrumenter, vil hos mine lærde Landsmænd være ligesaa antageligt, som om jeg havde indsendt en Afhandling og Plan til Mueligheden at konstruere et saadant Instrument.

J øvrigt har jeg havt den Ære ved mit Ophold i London at være kiendt af vores Envoye, Greve Wedel Jarlsberg, som haver gjort sig Umage at indhente engelske Kienderes Dom om mine Arbejder; og paa Grund heraf, har han ogsaa kunnet recommendere mig til Dannemarks Bestyrere paa det fordeelagtigste. Mit uforanderlige Forsæt er og har altid været at etablere mig i Kiøbenhavn, for, saa meget mueligt, at gavne mit Fædreland med mine Kundskaber, især i denne Kunst, naar min Sag og Nytten

af Kunsten for Fædrelandet allene kan blive saaledes foresilt, at mig af Kongen og Staten kan blive bevilget de dertil nødvendige Midler.

Kiøbenhavn den 21 Novbr. 1793.

Jesper Bidstrup.

IX.

Doctor: Promotioner i Medicinen.

Den 10de September forsvarede Hans Munk af Kiøbenhavn under Hr. Prof. Todes Præsidium sin Inaugural-Disputats: *De restringendo Simplicium numero*, og erholdt derefter Doctor: Værdigheden i Lægevidenskaben.

Ligeledes forsvarede den 13de s. M. under samme Præsidium Boye Boyesen af Nyeborg sin Inaugural-Disputats: *De regimine diaetico egrorum & reconvalescentium in genere*, og erholdt derefter Doctor: Værdigheden i Lægevidenskaben.

De ved disse Hvirveligheder fra Universitetet udstedte Indbydelseskrifter have nuværende Secretær i Consist. Hr. Prof. Wøldike til Forfatter, og levere et flønt Bidrag til den danske Literar Historie i Fortegnelsen over de danske og norske Lægevidenskabens Dyrkere, som have erholdt Doctorgraden i Medicinen ved fremmede Universiteter i Frankrig, Italien og Schweiz.

X.

Magister: Promotion.

Den 21de December forsvarede Christian Ramus, efterat have erholdt Kongelig Dispensation fra den anbefalede Conferents i Sprog og Videnskaber, en antiqvarisk Afhandling: *de sermonibus funebribus qvi publice Athenis habebantur*, og blev derefter ved

et offentligt Diploma proclameret Magister Artium
& Philosophiæ Doctor.

XI.

Skoleembedsøramen.

Den 20de December fremstillede sig Cornelius Dich-
man til Skoleembedsøramen, og erholdt Characteren
Laudabilem.

XII.

Tale i Erindring af Reformationen.

Det har været en fra Reformationens første Tider
indført Skik, at der aarlig af en Professor er bleven
holdet en latinsk Tale paa Universitetets øverste Høre-
sal til Erindring af Luther og hans store Værk. Den-
ne Tale blev tilforn holdet Kl. 12 Slet Middag
den 31te October, som var den Dag og Time, da
Luther offentlig i Wittenberg lod opslaae de saa be-
kiendte Væresætninger imod Pavedømmet, der vare
som Løsenet til en almindelig Opstand mod de papisti-
ske Bildfarelser, og som en velgjørende Idstraale,
der antændte den almindelige Oplysning i Europa.

For saa Nar siden er ved et Kongeligt Rescript
denne Tales Gienstand bleven indskrænket til Refor-
mationens Følger i vort Fædreland, og især til Uni-
versitetets forbedrede Skikkelse under Christian den
Tredie. Om dette er skeet for at anvise Taleren en
vis afmaalet Mark, hvor han kunde samle Blomster,
naar Gemenstedet om Reformationens Følger for
Oplysningen i Almindelighed var udtømmet, veed
jeg ikke. Men mig synes, Taleren maage efterhaan-
den blive mere serlegen, naar han skal holde sig inden
sit Fædrelands Histories Grændser, end naar han
som tilforn kunde udløbe i alle Videnskabers Fag, og

vide Reformationens Indflydelse i det Fag han selv
profiterede. Saaledes hørte man den Lovkyndige for-
klare, hvad Lovgivning og Politisk havde vundet ved
den friere Undersøgelsesaaend, som Luther havde ind-
ført; Lægen forestille de Skranker, som Pavedøm-
mets Overtroe og Fordomme havde sat for hans Vi-
denskabs Udbredelse; Astronomen vise Luther, som
den Mand, der havde løst de Vaand, der bandt hans
Sagttagelser til Bibelens uwise og overtroiske Fortolk-
ning; Philologen prise Luthers Beltaalighed, som det
store Middel, hvorved han udrettede hin mirakellige
Forandring, og saaledes i andre Fag. Nu derimod
synes Talerens Kreds at være mere indskrænket, og
forudsatte hos enhver mere end almindelig Kundskab i
Fædrelandets Historie. Efter denne Forandring har
man ikke saa vidt bundet sig til en vis Dag.

Talen at holde, tilkom altid den yngste eller
sidstankomme Professor, hvad enten han var Conhisto-
rialis eller Extraconhistoralis, d. e. hvad enten han
virkelig nød Løn af Universitetets Midler, eller var
bestemt til at nyde den. I nyere Tider har man
endog seet titulair-Professorer at holde den. Det
tilkommer den Talende selv at forkynde Talens Hol-
delse ved et offentligt Indbydelseskrift, hvilket til-
forn blev affattet i Lapidarstil; men da denne Stil
ved den sidste Foundation for Universitetet nu er affas-
set, saa indeholder dette Indbydelseskrift gemeentlig
en Afhandling over en Materie, tagen af den Videns-
skab, den Talende selv underviser i.

For indeværende Nar er denne Tale bleven hol-
det den 8de November af Hr. Professor Wøldike,
hvis Indbydelseskrift indeholder: en geometrisk Op-
løsning af den Opgave, at beskrive en Cirkel, som
udvendig berører 3 andre af ulige Størrelse.

XIII.

Det Kongelige store Bibliothek.

Efterat det Kongelige store Bibliothek *) ved Oberbibliothekarens Hr. Prof. Moldenhawers Omhu, og formedelst de mange kiøbenhavnske (Thottiske, Lurdorphiske, Stampiske, Rosod Ancheriske, Bernerske, Marsfeldske o. s. v.) og nogle udenlandske Bogauktioner, er steget til imod 200000 Bind, har H. R. M. besluttet, at denne kostbare Samling skulde aabnes til offentlig og almindelig Brug, og til den Ende ved Plakat af 15de November erklæret samme for et offentligt Bibliothek, og tillige fastsat og bekiendtgjort adskillige Forskrifter i Henseende til Bøgernes Brug og Udlaan.

XIV.

Et nyt Teleskop til det astronomiske Observatorium.

Observatoriets Apparat er bleven forøget ved et nyt og fortræffeligt Instrument, nemlig et Speilteleskop af 12 Fods Længde, forfærdiget af Hr. Professor Schrader i Kiel. Dertil ere 9 særskilte Okularglas. Planeterne kan taale en Forstørring af 600 Gange, og Fjrstjerne og de taagede Stjernepletter indtil 1000 Gange. Stativet og Røret ere af Mahagonitræ, og har den Indretning, som Herschel har be-

*) Dette Bibliothek kaldes saaledes i Hensættelse til det Kongel. Haandbibliothek, som er under Hr. Conferensraad Nielsens Administration.

skrevet ved sine 7 Fods Teleskoper, med nogle Tilleg og Forbedringer, hvilke gjøre dette Teleskop saa beqvemt til Observationer, som det er mueligt, at et Instrument af den Størrelse kan være. Speilenes Slibning og Politur er ypperlig, og det Hele gjør Hr. Professor Schraders Talenter, Flid og Duelighed megen Ære.

XV.

Foræring til Universitetets Bibliothek.

Hr. Cancelleraad Zahn, Provincial-Medicus i Voland, har gjort en Foræring til Universitetets Bibliothek af 190 meest medicinske Planter, som ved Hielp af en Fernis ere lagte paa tykt hvidt Papiir, og hver af dem forsynet med smukke Rammer og Glas, alle af eens Størrelse; neden under er af ham selv skrevet Plantens saavel systematiske som danske og tyske Navn, hvor den voxer, samt hvor den staaer anført i Oeder's og Simon Pauli's Flora Danica, og om den mangler hos en af dem eller begge. Dertil har han selv skrevet en Titel, som ligeledes er indfattet i Glas og Ramme, og tillige sendt sit Portrait i en smuk modern Ramme. Fragt og alle Omkostninger ere af ham selv betalte, ja han har endog sendt sit eget Bud med, som har medbragt alt indtil Søen, paa det at Universitetets Bibliothek ei derved skulde have mindste Udgift. Farverne paa disse tørre Planter ere af ham selv ved Pensel forfriskede.

Trykfeil i tredie Hefte.

Side 102. a. Lin. 1. overordentligt, læs: ordentligt.

Side 119. a. Lin. 16. it. Side 111. a. Lin. 24. Jespersen, læs: Effildsen.

Side 132. b. Lin. 7. it. Lin. 13. Høste, læs: Hasse.

Side 135. b. Lin. 26. syne sig, læs: synes sig.